

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR PEDAGOGIK OCH SPECIALPEDAGOGIK

Programbyten i gymnasieskolan

En fallstudie ur ett specialpedagogiskt perspektiv

Annika Stenberg

Examensarbete:	15 hp
Program:	Specialpedagogiska programmet, SPP600
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	VT 2014
Handledare:	Monica Johansson
Examinator:	Maria Jarl
Rapport nr:	VT14-IPS-17 SPP600

Abstract

Examensarbete:	15 hp
Program:	Specialpedagogiska programmet, SPP600
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	VT 2014
Handledare:	Monica Johansson
Examinator:	Maria Jarl
Rapport nr:	VT14-IPS-17 SPP600
Nyckelord:	Programbyte, Gymnasieskolan

Syfte:

Studien syftade till att kartlägga programbyten på en gymnasieskola och dess orsaker för att öka kunskapen om hur gymnasieskolan kan arbeta för att öka elevers måluppfyllelse i samband med programbyten. Elever som byter program är överrepresenterade i den elevgrupp som är i behov av särskilt stöd. Då gymnasieskolans stöd anses mer reaktivt än proaktivt behöver förebyggande insatser utvecklas.

Teori:

Resultaten diskuteras genom det specialpedagogiska dilemmaperspektivet, i vilket lösningen till det uppkomna dilemmat skapas i förhållandet mellan elevers individuella behov, skolans organisation och utbildningspolitikens styrdokument.

Metod:

Studien är en explorativ fallstudie i en kommunal gymnasieskola med 12 nationella program. Fallstudien är uppbyggd av tre delar; en kvantitativ datainsamling av skolans elevdatabaser, en undersökande enkät bland tio elever som bytt program och en fokusgruppintervju bland elva av skolans programledare.

Resultat:

Skolan har flest byten från de högskoleförberedande programmen och avhoppet sker oftare från de yrkesförberedande programmen. Elever anser otrivsel, felval och brist på individanpassning är viktiga orsaker till att de bytt program. De efterfrågar samarbete mellan lärarna på de två programmen under bytet, möjlighet att provgå programmet och stöd att ta igen missade kursmoment. Lärarna upplever att det saknas rutiner kring programbyten, en överlämning och en kartläggning av elevens situation. De anser att sena byten skapar större risk för att eleven får studiesvårigheter än vad tidiga byten gör och att orsaken till bytet påverkar elevens motivation till det nya programmet.

Studiesvårigheter vid programbyten sett ur ett dilemmaperspektiv visar att fenomenet är mångfacetterat och därför kräver förebyggande åtgärder på flera plan. Ett mål är att förebygga studiesvårigheter genom en kartläggning på individ och organisationsnivå. Skolans uppgift är att möta eleven med undervisning som utgår från individens förkunskaper och behov samt att arbeta för att öka trivseln i klassen och på så vis förebygga byten. I de situationer där elever väljer att byta program måste det skapas förutsättningar för att en överlämning ska kunna ske mellan det förra och det nya programmet för att dela med sig av kunskaper kring elevens förkunskaper och behov. Byten som sker sent under den första terminen till samma årskurs på annat program bör särskilt kartläggas och eventuellt helt förhindras.

Förord

Jag vill rikta ett stort tack till de elever och lärare som tog sig tid till att ställa upp i enkäter, fokusgruppintervjun samt pilotundersökningar. Ni har lärt mig mycket.

Till Monica Johansson som handlett mig genom uppsatsprocessen; du har lyckats att genom din kloka kritik inspirera mig att skriva vidare och orka lite till. Du har fått mig att tro på mig själv både när det gått bra och när det varit kaos i skrivandet. Tack!

Till min familj och mina vänner; tack för att ni stod ut med mitt ältande om allt ifrån positivism och dilemmaperspektiv till tabeller och rubriker.

Innehållsförteckning

Inledning och syfte	1
Bakgrund.....	3
Gymnasieskolans framväxt	3
Lagar och riktlinjer	4
Litteraturgenomgång.....	4
Tidigare forskning	5
Orsaker bakom elevers programbyten	7
Trivsel i klassen.....	7
Frånvaro	7
Arbetsätt.....	7
Särskilt stöd.....	8
Psykosociala orsaker	10
Skolsvårigheter i grundskolan.....	10
Relationer till mentorer och övrig personal.....	10
Felval.....	11
Alternativ till avhopp	12
Förbättringsområden	12
Sammanfattning	13
Teorianknytning	14
Specialpedagogiskt perspektiv	14
Metod.....	15
Generaliserbarhet, validitet och reliabilitet	15
Metodstruktur	16
Kvantitativ data	17
Urval	17
Enkät.....	18
Pilotstudie	19
Missivbrev	19
Enkätens utformning.....	19
Utförande	20
Fokusgruppintervju.....	20
Deltagande och bortfall.....	21
Pilotstudie	21
Tid.....	21
Etiska överväganden.....	22
Resultat och analys.....	23
Resultat av kvantitativ data.....	23
Elevers rörelsemönster.....	23
Måluppfyllelse och studietid.....	24
<i>Tabell 3. Studieresultat</i>	24
Meritpoäng.....	25
Analys av kvantitativ data.....	26
Resultat enkät	27
Programbytet.....	27

Orsaker till programbyte	29
Trivsel och felval.....	29
Stöd.....	30
Ansvar.....	30
Förslag till åtgärder.....	31
Analys av enkätstudie	31
Programbytet	31
Orsaker	32
Ansvar	32
Förslag till åtgärder	33
Resultat fokusgruppintervju	33
Programbytet.....	33
Orsaker till programbyten.....	34
Byte till eller från program.....	35
Byte istället för avhopp	35
Trivsel.....	35
Felval	36
Ansvar.....	36
Förslag på åtgärder.....	37
Provgå.....	37
Information.....	37
Stöd.....	38
Förhindra eller underlätta programbyten.....	38
Analys av fokusgruppintervju.....	38
Programbytet	38
Orsak	39
Ansvar	40
Förslag till åtgärder	40
Sammanfattande analys av resultatet.....	41
Trivsel och frånvaro	41
Studiesvårigheter	41
APL.....	42
Förhindra eller underlätta byten.....	42
Alternativ till avhopp	43
Kartläggning	43
Diskussion	43
Forskningsfråga	43
Metoddiskussion.....	44
Resultatdiskussion	44
Stöd och särskilt stöd	45
Förebygga, förhindra och underlätta.....	45
Orsak till programbyten	46
Ansvar.....	47
Förbättringsarbete	47
Fortsatt forskning.....	48
Referenslista.....	49

Tabellförteckning

Tabell 1. Programbyten och avhopp på skolan i fallstudien.....	23
Tabell 2. Programbyten mellan programsort, population och urvalsgrupp	24
Tabell 3. Studieresultat.....	24
Tabell 4. Årskursfördelning.....	25
Tabell 5. Meritpoäng bland de elever som deltagit i enkäten.....	25
Tabell 6. Läsårsfördelning	25
Tabell 7. Involvering i programbytet.....	27
Tabell 8. Jämförande av elevens program.....	28
Tabell 9. Trivsel och felval.....	29
Tabell 10. Förslag på åtgärder.....	31
Bild 1. Uppsatsstruktur.....	16
Figur 1. Omvalet.....	28

Bilagor

Inledning och syfte

Det har i flera studier visat sig att det finns ett samband mellan elever som byter program och elever som inte får fullständiga gymnasiebetyg efter tre år. Det är ett stort antal elever som varje år avslutar sina studier utan fullständiga betyg. Enligt en studie gjord av SKL (2012) handlar det om 31 procent av eleverna i landet med stora variationer mellan kommunerna. Skolverket (2011b) menar att antalet elever som fick slutbetyg efter tre gymnasieår var avsevärt lägre bland programbytare än bland elever som gått kvar på samma utbildning. Av dem som bytt fick 29 procent slutbetyg efter tre års gymnasiestudier, jämfört med 85 procent av dem som hade gått kvar på samma utbildning. Skolverket (2012) ser att fler elever som inte hade bytt program fick slutbetyg efter tre års studier än andelen programbytare som fick slutbetyg efter fyra års studier. Skolverkets slutsats är att elever i behov av särskilt stöd är överrepresenterade bland dem som byter program.

Skolverket (2012) menar att ett så stort antal elever börjar om på nytt program att kommuner bör satsa på förebyggande insatser och deras slutsats är att elever i behov av särskilt stöd är överrepresenterade bland de elever som byter program. Det finns också den aspekten bland studier som gjorts att ett byte kan vara ett alternativ till ett avhopp och att skolorna därför bör sträva efter att göra organisationen mer flexibel vad gäller byten (SKL, 2012). Varje år kostar programbyten kommunerna 700 miljoner extra eftersom elever som byter program sent ofta behöver gå om en årskurs. Skolverkets undervisningsråd Charlotte Mannerfelt svarar att det skulle bli ännu dyrare för kommunerna om eleverna istället inte får sin gymnasieexamen alls (TT, 2012). Skolverket (2008) efterfrågar mer forskning inom området.

Då elever som byter program ofta visats sig vara i behov av särskilt stöd är det för mig som specialpedagog viktigt att lära mig om orsaker till programbyte och hur måluppfyllelsen kan öka bland dessa elever. Särskilt stöd bör till större del än vad det är idag vara förebyggande och för detta krävs mer kunskap om fenomenet.

Studien syftar till att svara på;

Hur kan gymnasieskolan arbeta för att öka elevers måluppfyllelse i samband med ett programbyte?

Frågor som syftar till att besvara på frågeställningen:

Vad orsakar programbyten?

Bör programbyten förhindras eller underlättas i skolans organisation och i så fall på vilket sätt?

Jag väljer att genomföra en fallstudie på en gymnasieskola genom att först analysera och skapa kvantitativ data över elevers rörelsemönster mellan program och därefter utföra en enkätstudie i en slumpvis utvald del av populationen programbytare. Enkätens frågor utgår ifrån tidigare studiers resultat om elevers programbytet. Därefter utförs en fokusgruppintervju med lärare som representerar skolans nationella program. Vid intervjun grundas frågorna i tidigare forskning samt i de svar eleverna gett i enkäten. Elevers och lärares svar behandlas konfidentiellt. Jag vill i min fallstudie kunna begränsa mig till de faktorer som styr just bytet av program inom en utvald gymnasieskola. Detta för att undvika att resultaten handlar om jämförande av skolor.

Några frekvent förekommande begrepp i studien förklaras nedan för att underlätta för läsaren.

Fullständiga gymnasiebetyg: Innan gymnasireformen 2011 kallades gymnasieexamen/yrkesexamen för att eleven hade fullständigt gymnasiebetyg. Med det menas att eleven har minst betyget G i 2250p av de 2500p som utbildningen innehöll.

Grundläggande behörighet: Examen från ett högskoleförberedande program eller från ett yrkesprogram med lägst betyget E i kurserna svenska eller svenska som andraspråk 2 och 3 samt engelska 6.

Gymnasieexamen: Antingen en högskoleförberedande examen eller en yrkesexamen.

Nationellt program: Det finns efter gymnasireformen 2011 nu 18 nationella program inom gymnasieskolan. Alla program innehåller samma kurser oavsett på vilken skola de ges, men olika kurser ingår i olika program. Det ingår alltid ett gymnasiearbete, karaktärkurser och gymnasiegemensamma kurser.

Studiebevis: Ett studiebevis får eleven om hen inte uppnått en gymnasieexamen. Innan gymnasireformen 2011 kallades det Samlat betygsdokument.

Programförkortningar

BA: Bygg- och anläggningsprogrammet
BF: Barn- och fritidsprogrammet
EE: El- och energiprogrammet
EK: Ekonomiprogrammet
ES: Estetiska programmet
HA: Handels- och administrationsprogrammet
HU: Humanistiska programmet
NA: Naturvetenskapsprogrammet
RL: Restaurang- och livsmedelsprogrammet
SA: Samhällsvetenskapsprogrammet
TE: Teknikprogrammet
VO: Vård- och omsorgsprogrammet

Bakgrund

Fallstudien grundas i den kunskap och de rapporter som finns om ämnet. Först ges en bakgrund till hur skolformen förändrats, därefter en genomgång av litteraturen uppdelat i kategorier och slutligen en sammanfattning.

Gymnasieskolans framväxt

Under 1970-talet växte en mer sammanhållen gymnasieskola fram ur det som tidigare varit tre skolformer, gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan. Det som tidigare kallats gymnasiet var en sammanslagning av fack- och de allmänna gymnasiet som gjorts några år innan. Förändringen blev den att under alla linjers första år nu var av mer allmän karaktär, samt att linjerna fick en gemensam läroplan. Tidigare hade det funnits treåriga linjer på gymnasiet (Naturvetenskapligt, Humanistisk, Samhällsvetenskapligt, Ekonomisk och Teknisk) samt i fackgymnasiet tvååriga linjer inom Social-, Teknisk- och Ekonomisklinje. År 1984 togs ett beslut om att återigen reformera gymnasieskolan under en femårig provotid. Diskussionen handlade bl.a. om yrkeslinjerna som nu inte bara innehöll kurser inom yrket utan också allmänna ämnen som kunde minska yrkeskunskapen. Försöksverksamheten pågick i 15 år innan man på 1990-talet utformade programgymnasiet (Skolverket, 2008).

Skolan decentraliserades under 1990-talet och nästan samma finansiella villkor gavs till friskolor som till offentliga skolor. Programgymnasiet infördes 1994 och innebar bl.a. en ny betygsskala med betyget Icke Godkänt, alla program blev treåriga och innehöll 8 kärnämneskurser som var gemensamma oavsett program. Slutbetyg sattes efter varje avslutad kurs. Den sk medborgarkompetensen likställdes med grundläggande högskolekompetens (Skolverket, 2011a). Det fanns 17 nationella program, Individuella programmet (IV) samt specialutformade program. På IV kunde elever gå för att läsa in behörigheten till ett nationellt program eftersom det 1998 togs beslut om att elever för att få behörighet till nationella program behövde ha godkänt betyg från grundskolan i svenska eller svenska som andraspråk, samt engelska och matematik (Skolverket, 2008).

Sedan 2011 har en ny gymnasiereform genomförts, Gy11. Detta efter att internationella jämförelser visat att svenska elever inte längre går ut med lika goda kunskaper som tidigare och att många elever avbryter sina gymnasiestudier. Sverige har också internationellt sett hög ungdomsarbetslöshet (Skolverket, 2011a). Syftet med reformen 2011 var att öka måluppfyllelsen från gymnasieskolan, att utbildningarna ska vara likvärdiga nationellt sett, att styrdokumentet och studievägarna skulle vara tydliga och att eleverna ska vara väl förberedda för det arbetsliv de ska ut i (Skolverket, 2011a). Möllås (2009, s.25) skriver att *Strävan efter en höjd utbildningsnivå omfattande alla elever som lämnar det obligatoriska skolväsendet har kännetecknat senare decenniernas utbildningspolitik*. Hon menar att även om den förlängda studietiden till viss del löser det uppdrag kommuner har i och med det kommunala informationsansvaret ställer det samtidigt högre krav på en bättre anpassad gymnasieskola på ett sätt som det inte tidigare gjort. Det kommunala informationsansvar beskrivs nedan.

En hemkommun ska löpande hålla sig informerad om hur de ungdomar i kommunen som fullgjort sin skolplikt men som inte fyllt 20 år är sysselsatta i syfte att kunna erbjuda dem lämpliga individuella åtgärder. Kommunens skyldighet enligt första stycket omfattar inte de ungdomar som genomför eller har fullföljt utbildning på nationella program i gymnasieskola, nationella eller specialutformade program i gymnasiesärskola eller motsvarande utbildning. (Skollagen 22 kap, § 9).

I Gy11 finns 18 nationella program (12 yrkes- och 6 högskoleförberedande program) samt

Introduktionsprogrammen (5st). För att bli behörig till ett yrkesförberedande program krävs minst 8 godkända betyg, på högskoleförberedande program krävs minst 12 godkända betyg och för båda programsorterna ska dessa betyg innehålla svenska eller svenska som andraspråk, matematik och engelska krävs. För de olika högskoleförberedande programmen krävs olika kombinationer av resterande nio kurser. Elever som anlänt sent till Sverige och inte läst engelska tidigare under sin utbildning kan ansöka om dispens trots att eleven saknar godkänt betyg i engelska om denne antas hinna blir godkänd i både grundskolans engelskkurs samt de engelskkurser som ges på programmet. Alla program innehåller gymnasiegemensamma kurser som ska färgas av programmets karaktär (Skolverket, 2011a).

Dokument som styr gymnasieskolan är; Skollag, Gymnasieförordning, Läroplan, examensmål samt ämnesplaner. Alla dokument ska vara kända hos de som arbetar i skolan eftersom dubbelreglering undvikits i texterna (Skolverket, 2011a)

Lagar och riktlinjer

Det som styr programbyte, senare antagning och omgång är följande stycken.

Antagning vid ett senare tillfälle

Huvudmannen får besluta att anta en sökande vid senare tidpunkt än vid början av utbildningen om det finns plats på den aktuella studievägen och om den sökande är behörig och har de kunskaper och färdigheter som krävs för att tillgodogöra sig undervisningen. Huvudmannen får besluta att den sökande ska genomgå ett inträdesprov för att visa att han eller hon har de kunskaper och färdigheter som krävs. (SFS 2010:800, 8 §)

Byte av studieväg;

Huvudmannen får besluta att eleven ska få byta studieväg efter det att eleven har fått yttra sig, om eleven uppfyller behörighetskraven för den önskade studievägen. Om eleven inte har fyllt 18 år och inte heller har ingått äktenskap, ska även elevens vårdnadshavare yttra sig. (SFS 2010:800, 9 §)

Omgång;

För gymnasieskolan gäller speciella regler om en elev riskerar att inte få godkända betyg på en eller flera kurser. Om en elev får betyget F på en kurs har hon eller han rätt att gå om kursen en gång. Har eleven fått betyget F på flera kurser kan en åtgärd vara att eleven går om ett läsår. Det är rektorn som fattar det beslutet, efter att ha samrått med eleven, berörda lärare och, i de fall eleven inte är myndig, med elevens vårdnadshavare. (Skolverket 2013a, s.36)

Omgång kan på program ske både genom att eleven läser om en årskurs på det första programmet och genom att eleven till nästa läsår istället väljer att starta om på ett annat program.

Litteraturgenomgång

Det är mycket svårt att hitta forskning om programbyten och särskilt stöd på gymnasieskolan. Detta är något som också Skolverket (2008) bekräftar och beskriver som ett utforskat fält. Det är också uppmärksammat i flertalet av de rapporter som ovan hänvisats till. De rapporter Skolverket funnit och refererar till är ofta kandidat- eller magisteruppsatser gjorda av bl.a. blivande Studie- och yrkesvägledare. Avhandlingar handlar om avbrott från gymnasieskolan men inte programbyten. Däremot har ett avbrott ofta föregåtts av programbyte och därför

nämns också programbyten i vissa av dessa rapporter. Det finns statistik gjord av SCB på uppdrag av Skolverket, men som Skolverket (2012) påpekar är det svårt att jämföra dessa siffror som ofta samlats in innan läsåret 2011/2012 med dagens situation eftersom reformen, Gy11, medfört stora skillnader. Programmen IV och IM är inte längre jämförbara då det finns skillnader i både upplägget och elevantagning till programmen. Kommunens Informationsansvar är inte samma som det äldre uppdraget Kommuners Uppföljningsansvar. Gymnasieskolans struktur i Sverige är olik internationell jämförbar verksamhet, t.ex. High School/ Upper Secondary School i det sätt att organisera studietiden i tydliga program med en stor andel gymnasiegemensamma kurser. Elevens valfrihet efter att programmet är valt är liten. Skolverket refererar ofta till sina egna studier, vilket gör att jag upplever en rundgång i den fakta man refererar till. Skolverket, SKL, LR och SECO samt Skolinspektionen kan inte heller jämföras med forskning då de har till uppgift att förhålla sig till den politiska myndighet som styr dem.

Tidigare forskning

Målet för gymnasieskolan är de samma som för alla andra skolformer, att vara en skola för alla. Skolverket har i 2013 lägesbedömning kommit fram till att studieresultaten är stabila år från år och att det genomgående är 7 av 10 elever som nått slutbetyg efter tre år (Skolverket, 2013b). Skolverket (2011b) menar att antalet elever som fick slutbetyg efter tre gymnasieår var avsevärt lägre bland programbyterna än bland elever som gått kvar på samma utbildning. Av dem som bytt fick 29 procent slutbetyg efter tre års gymnasiestudier, jämfört med 85 procent av dem som hade gått kvar på samma utbildning. Skolverket (2012) ser att fler elever som inte hade bytt program fick slutbetyg efter tre års studier än andelen programbytare som fick slutbetyg efter fyra års studier. Skolverkets slutsats är att elever i behov av särskilt stöd är överrepresenterade bland dem som byter program. Enligt Skolverkets uppföljningsstatistik byter var 20:e elev program under årskurs 1. Det är en trend som varit stabil under en längre tid, men som kan vara svår att jämföra med programbyten som sker i Gy2011 (Skolverket, 2012).

Under de senaste 100 åren har andelen ungdomar som gått vidare till gymnasiet ökat från 1-99 procent, med den största ökningen under 1960-talet då man gick från 41-63 procent inom loppet av fem år. Ökningen förklaras delvis av den ökade ungdomsarbetslösheten. År 1987 gick 86 procent vidare till gymnasieskolan (Skolverket, 2008). Samtidigt som andelen ungdomar som fullföljde sina gymnasiestudier fortsatte att stiga under 90-talet visar Skolverket (2008) att efter införandet av programgymnasiet under 1990-talet ökade andelen avbrott kraftigt. De menar att detta orsakats bl.a. av införandet av behörighetskrav, vilket ökar den totala studietiden för de elever som saknar behörighet. Införandet av betygssteget IG och ett krav på vilka och hur många kurser eleven kunde ha IG i och ändå få ett fullständigt gymnasiebetyg. Tidigare kunde låga betyg vägas upp av kurser där man fått bättre betyg, dessutom sattes betygen inte efter varje läsår utan eleven fick ett betyg i varje ämne. På så sätt kunde eleven hinna förbättra betyget i ämnet senare under utbildningen. De ser en ökning i andelen elever som under 2000-talet fått godkända betyg så att de når grundläggande behörighet, de tror att det beror på de behörighetskrav som nu finns från grundskolan till de nationella programmen. Störst påverkat återfinns på de yrkesförberedande programmen även om de fortfarande har högre andel elever som gör avbrott än de högskoleförberedande programmen.

Innan 2010 kunde elever som bestämt sig för att byta program nästkommande läsår gå ett individuellt program (IV) eftersom de vid denna tidpunkt saknade förutsättningar för att starta

på det nya programmet direkt. Efter 2010 finns ingen möjlighet för elever att gå motsvarigheten till IV, d.v.s. Introduktionsprogrammen (IM) om de har behörighet för det sökta programmet (Skolverket, 2012). Möllås (2009) menar att inrättandet av IV motiverades av att det behövdes en kompensatorisk utbildning för de elever som inte nått målen i grundskolan, omotiverade elever, elever som är osäkra på det studieval de gjort, de elever som inte kommit in på sitt förstahandsval av program samt de som avbrutit studierna. Eleverna skulle bli förberedda för ett nationellt program (16 st). I praktiken menar hon att IV kan ha fungerat som en lösning för programmen då de haft svårt att möta elevens behov snarare än att man på det nationella programmet behövt ändra sitt arbetssätt för att på så sätt kunna möta elevers olika behov.

Det har visat sig vara stora skillnader mellan yrkesprogram och studieförberedande program, bl. a. menar Skolverket (2012) att hösten 2011 var 79 procent av eleverna på de yrkesförberedande programmen nybörjare på gymnasieskolan, jämfört med 95 procent på de studieförberedande. Man ser alltså att fler gått om ett läsår bland eleverna på yrkesprogrammen. Vidare ser man att yrkesprogrammets elever till högre grad går ut gymnasiet utan fullständiga betyg efter tre år. De elever som byter till ett yrkesprogram upplever att de väljer både ett nytt program och ett nytt yrke eftersom yrket blir en förlängning av gymnasievalet, menar Skolverket (2012). Bland de som bytt från ett studieförberedande program till ett yrkesprogram håller sig en del elever kvar vid sin ursprungsplan, men det bör tilläggas att den undersökningen är gjord bland elever som bytt till ett yrkesförberedande program innan Gymnasiereformen 2011.

Svensson (2007) har kunnat visa att av de elever som efter 3 gymnasieår inte fullföljt sin utbildning oftare är män, kommer från arbetarhem, har utländsk bakgrund, har låga grundskolebetyg och läser på de yrkesförberedande utbildningarna. I Skolverkets studie om studieavbrott (2008) visar man att det inte skett en förbättring i andelen elever som fullföljt utbildningen bland elever med lågutbildade vårdnadshavare. Man ser en liten förbättring för de elever med utländsk bakgrund, men bland eleverna i dessa två grupper går bara hälften ut gymnasiet med behörighet. En annan grupp elever som är överrepresenterade bland de som inte fullföljer sina gymnasiestudier är de där motsatt kön dominerar i klassen.

Enligt en intervjustudie med kommunföreträdare är omfattningen av programbyten större än vad Skolverkets uppföljningsstatistik visar eftersom de byten elever gör före 15 oktober i år 1 inte synliggörs där (Skolverket, 2012). De tror att många byten sker innan 15 oktober som är Skolverkets uppföljningsstatistiska mättillfälle. I denna studie finns alla elever med som bytt program under tiden augusti 2012-februari 2014, alltså kommer också det mörkertal som inte finns i Skolverkets rapporter representerade.

Gymnasieskolan är en viktig del av utbildningen och SKL (2012) menar därför att frågan om att fullfölja gymnasieskolan bör ha hög prioritet. De menar att en gymnasieexamen ger individen möjligheter till arbete, kompetens till arbetslivet, konkurrenskraft för landet samt möjlighet för individer att medverka i samhället och kunna försörja sig själva. Lundgren och Magnusson (2009) har i sin rapport om det kommunala uppföljningsansvaret sett att alla de elever som intervjuats först bytt program innan de gjort ett avbrott från gymnasiet. Nordevall (2011) skriver i sin avhandling om gymnasielärares uppdrag som mentor att skolan historiskt sett ser eleven som bärare av problemen och att fokus därför har till stor del legat på individen snarare än i gruppen eller organisationen. Hon menar att eleven behöver ses i relation till grupp-, skol- och samhällsnivå och att flera av dessa faktorer samspelet innan ett avhopp blir en realitet.

Orsaker bakom elevers programbyten

Orsaker till att elever avbryter sina gymnasiestudier har i tidigare forskning visat sig vara;

Trivsel i klassen

I en irländsk studie gjord av Limerick Health Promotion (LHP) om hälsoaspekter vid tidiga avhopp, frånvaro och skolk (2008) såg man att positiva kamratrelationer ökade elevens möjlighet att hantera utbildningen, medan negativa kamratrelationer ökade skolkning och avhopp. Svensson (2007) har sett att de som avbryter studierna oftare mobbats. Svensson menar också bristande trivsel ofta upplevts av de som inte fullföljt sina gymnasiestudier efter tre år. Det är också vanligare bland de som avbryter sina studier att de tillhört en minoritet i klassen, t.ex. män på traditionellt kvinnodominerade program. Trivseln styr val av gymnasieprogram (SCB, 2006). I en studie gjord av Lärarnas Riksförbund och Sveriges Elevråds Centralorganisation (2012) framkommer att elever gör avbrott därför att de upplever otrivsel. Skolverket (2012) pekar på att när ungdomar inte upplever att de passar in bland klasskompisarna eller inte har samma ambitionsnivå som programmet kräver så börjar de må dåligt och det leder till en ökad ogiltig frånvaro som i sig är en riskfaktor. Ungdomar berättar att de trivs med en klasskompis, men att den kompisen bestämt sig för att göra ett omval och att det påverkat dem till att också göra omval (Skolverket, 2011b). I samma rapport beskrivs en faktor av begreppet trivsel vara arbetsro. I de fall en lärare inte lyckats få arbetsro i klassen har eleven lagt skulden snarare på klassen än på skolan.

Frånvaro

Skolinspektionen (2009) ser att i de flesta fall där en elev har gjort ett avbrott från gymnasiet har eleven haft hög frånvaro under sin studietid. De menar att frånvaro ofta ska ses som ett tecken på studiesvårigheter och att skolan bör följa upp frånvaro på ett systematiskt sätt och utreda orsakerna till den. Frånvaroarbeta har visat sig kunna minska elevens frånvaro med mer än 30 %. Orsakerna till frånvaron beskrivs av personal och elever på helt olika sätt. Personalen pekar på elevens sociala situation eller på dator- eller TV-spelande på nätter. Eleverna menar istället att inspirerande lärare och bättre feedback i undervisningen skulle öka närvaron. Elever som bytt program en bit in i terminen har missat undervisningstid som övriga elever i klassen fått p.g.a. den frånvaro de haft på det nya programmet även om de kan ha haft god närvaro på det gamla programmet, något som kan leda till studiesvårigheter visar en rapport som Skolverket (2012) gjort om programbyten. En anledning till frånvaro på gymnasiet kan enligt de elever Skolverket intervjuat vara att grundskolan varit för kravlös och att de därför börjat vara ogiltigt frånvarande redan då, ett beteende som sedan följt dem in i gymnasiet.

Arbetsätt

Lundgren och Magnusson (2009) menar att gymnasieskolan måste utveckla arbetsformer och sätt som möter ungdomens individuella behov. I den Irländska studien som riktar sig mot elever innan 16-års ålder menar de att läroplanen bidrar negativt till hälsa, självförtroende och känslor. (Läroplanen är dock inte samma som den i Sverige.) De menar att eftersom orsakerna bakom ett avbrott är multifacetterade kräver de multifacetterade lösningar. De anser också att skolan måste hitta system där elever som missat skoltid ges tillfälle att ta igen det och att miljön bör vara mer omvårdande (LHP, 2008). I SCB (2006) studie är elevens syn på undervisningen en faktor som styr gymnasievalet. Skolverket (2012) menar att elever önskar en bättre samplanering mellan de undervisande lärarna på gymnasieskolan och att de bättre mött den kunskapsnivå eleven haft med sig från grundskolan. Eleverna tycker att

arbetsuppgifterna kommit ojämnt i antal under terminen och att det ibland blivit mycket intensiva perioder som det är svårt att anpassa sig till. Speciellt om eleven har svårt för planering och studieteknik. Skolinspektionen (2009) tycker att både grundskola och gymnasieskola borde lägga mer tid på att lära ut studieteknik. Att eleven har en god studiemiljö bidrar till att elevers motivation ökar och studieavbrott minskar. Elever som har en hög delaktighet i undervisningen upplever högre trivsel och en lägre stressnivå, de blir mer ansvarstagande för sina studier och stärker självförtroendet. Möllås (2009) menar att gymnasieelever kan uppfatta ett ökat självbestämmande och eget ansvarstagande som mindre positivt samtidigt som det leder till ökat inflytande och delaktighet vilket är viktigt för eleven. Hon menar att eleven behöver stöd i detta.

Skolinspektionen (2009) konstaterar också att de saknar individanpassning av undervisningen, något som de menar gör stor skillnad på en enskilda individens behov av särskilda stödåtgärder. Mer fokus riktas åt organisatoriska stödåtgärder som t.ex. mattestugor än till att anpassa den ordinarie undervisningen. De har funnit stora skillnader mellan olika lärares och kursers grad av individanpassning och de menar att detta är ett resultat av en ledning som inte förmått att skapa en likvärdig kvalitet i undervisningen. Att undervisningen anpassas är alltså rektors ansvar. Skolinspektionen saknar också den systematiska kvalitetsutbildningen som behövs för att skapa denna likvärdighet. Det konstateras att faktorn tid sällan används för att individanpassa elevers möjlighet att nå målen och då kurser förlängs görs det ofta utan att undervisningen i kursen fortsätter, en sådan åtgärd strider mot styrdokumentet.

De elever som bytt program har enligt Skolverket (2012) åsikter om hur grundskolan bättre kunnat förbereda dem inför gymnasiestudierna. De eftersöker mer studieteknik eftersom de insett att planering och studieteknik är något som behövs i gymnasieskolan. De önskar också att grundskolan skulle skött sitt sociala uppdrag bättre. Eleverna anser sig haft bristande kunskaper från grundskolan trots att de fått höga betyg och att det gjort det svårare att klara kurserna på gymnasieskolan. Skolverkets studie (2007) där de undersöker orsaker bakom avhopp eller byte av studieinriktning påpekar att eleverna är oförberedda på gymnasieskolans självständiga arbetssätt. De menar att också de elever med goda studieresultat från grundskolan saknar studieteknik p.g.a. att de inte behövt anstränga sig på grundskolan. Dessa elever har därför inte utvecklat en studieteknik eller strategi för att planera sitt skolarbete. Eleverna upplever själva en stor skillnad i arbetsmängd och sätt, samt att frånvaro p.g.a. arbetsmängd har varit en del i processen som lett fram till avbrottet.

Särskilt stöd

Svensson (2007) menar att ett av de stora problemen vad gäller särskilt stöd på gymnasieskolan är att det snarare är reaktivt än proaktivt. Han menar att stödet allt för sällan sätts in förebyggande och därför lämnas elever till sig själva och hinner misslyckas innan skolan agerar. Svensson har sett att de som inte fullföljt sina gymnasiestudier efter tre år oftare uppgivit att de inte fått tillräckligt stöd. Också Skolverket (2008) menar att skolans stöd ofta är insatt försent. Lundgren och Magnusson (2009) anser att det är av stor vikt att vårdnadshavare och elev får vara delaktiga i det stöd som sätts in. LHP (2008) har funnit att elever i behov av särskilt stöd har en högre risk att hoppa av skolan. I Skolinspektionens rapport (2009) kritiseras gymnasieskolornas upprättande av åtgärdsprogram. De ser att åtgärdsprogram ofta skjuter ansvaret på eleven och att de är otillräckliga både i själva åtgärden och i uppföljningen/utvärderingen. Åtgärden sätts ofta in då kurserna redan kommit så långt att det blir svårt för eleven att klara målen trots åtgärder. Elever som gjort avhopp menar i rapporten att de inte fått den sorts stöd som de behövt och att om de fått stöd har det ofta kommit försent. Skolinspektionen menar att tidigare forskning visat att det

särskilda stödet är mer bristfälligt än vad det är i grundskolan.

Nordevall (2011) anser att lärarna saknas i den elevvårdande delen av skolans arbete sedan den nya skollagen begränsat det till elevhälsoteamet. Elevens och hemmets syn på hur stödet utformats styr valet av program visar SCB (2006). Skolinspektionen (2009) menar att stödet ska vara inkluderande för eleven och att det ofta sker på ett sätt som exkluderar eleven. Istället menar de att stödet bör ges i den ordinarie undervisningen. Det ska inte ges på ett sätt som ibland sker på skolorna, det att hela kursinnehållet reduceras. Inte heller får ett reducerat program upprättas istället för att stödåtgärder eller anpassning av undervisning sker. I en norsk studie gjord av Myklebust (2002) dras slutsatsen att det stöd som ges inom ordinarie klass och under det första läsåret är den åtgärd som har störst effekt på elevens måluppfyllelse jämfört med de elever som gavs stöd utanför gruppen. Alltså menar Myklebust att stöd bör ges i klassen och under samma tid som övriga elever. I de fall stöd ges i form av specialklasser har Myklebust visat att avhoppet minskar, men att studietiden ofta förlängs och slutsatsen som ges är den att skolor bör satsa på inkluderande stöd.

I de fall överlämningar mellan grundskola och gymnasieskolan fungerar på ett bra sätt har det inneburit att eleven redan från start får stöd och en större möjlighet att lyckas nå målen. Det stöd som då satts in är oftare av organisatorisk karaktär som lett till att undervisningen anpassats till elevens behov och att följderna blir att det enskilda eleven inte är i behov av särskilt stöd. Man menar att eftersom det är så stor andel av eleverna som inte når målen är det inte längre en möjlig väg att erbjuda varje elev särskilt stöd, istället anser Skolinspektionen (2009) att man bör satsa på den ordinarie undervisningen så att den bättre möter varje elevs behov. I en rapport gjord av Skolinspektionen (2009) där 27 gymnasieskolor granskats kring deras förmåga att få elever att fullfölja sin utbildning, finner man att mer än hälften av eleverna går ut utan att ha klarat sina studier helt, dvs utan IG. De har sett att 1/3 inte når högskolebehörighet och att 1/4 inte fullföljer hela utbildningen. De har sett att skolor inte har målinriktat arbete för att förbättra denna situation och att åtgärder inte samordnas, följs upp och ofta är reaktiva snarare än proaktiva. Elever upplever undervisningen enformig och saknar individanpassning och anser att stödinsatser sätts in för sent. Det är också ofta eleven som är problembärare och inte organisationen. Denna studie är gjord innan gymnasiereformen 2011, vilket gör att den inte är helt möjlig att överföra till dagens gymnasieskola. Skolinspektionen pekar på att 45 procent av de elever som gått tre år i gymnasieskolan fått minst G i alla kurser och att efter fyra år är det 48 procent av eleverna som nått det målet.

Skolornas mål är att alla elever ska nå målen oavsett deras utgångsläge, därför krävs det av huvudmannen att man har en proaktiv strategi. Skolans insatser bör tydligt beskrivas och vara kända så att de i praktiken också genomförs, menar Skolinspektionen (2009). Man ser att skolor ofta saknar dessa strategier och att de om de finns ofta saknar samordning vilket i vissa fall leder till att de motverkar varandra. De menar vidare att rektor måste ta ett stort ansvar för hur utbildningen genomförs och hur den är utformad. Man har sett goda exempel bl.a. finns det skolor med god samverkan mellan ämnen och tidig kontakt med karaktärsämnen, arbete kring personalens förhållningssätt mot elever och speciellt mot de vårdnadshavare som har annat modersmål än svenska, hög lärartäthet bland de elevgrupper med lägst intagningspoäng. Vanligare är att skolor satsar på att erbjuda många program och kurser, att de har en väl organiserad introduktion för nya elever, att lärare är organiserade i arbetslag, förstärkt studie- och yrkesvägledning och goda rutiner vid kartläggning av elever i behov av särskilt stöd.

Psykosociala orsaker

Nordevall (2011) har i sin forskning sett att många elever som finns på de nationella programmen känner sig pressade och att de mår psykiskt dåligt. Trots att de i många fall inte har några studiesvårigheter klarar de inte sina gymnasiestudier. Hon har också sett att högpresterande vårdnadshavare förväntar sig att barnen är högpresterande i skolan och det skapar stor press på ungdomar och leder till att de mår dåligt. Gymnasieskolan borde intressera sig för hur elever har det i större utsträckning än vad eleverna upplevt att de gjort (Skolverket, 2012). Ungdomar beskriver att bristande skolresultat ibland beror på saker utanför skolan.

Skolsvårigheter i grundskolan

Svensson (2007) menar att de som inte fullföljt sina studier efter tre år på gymnasieskolans nationella program oftare har låga betyg från grundskolan. Samma sak pekar Skolverket (2012) på i sin rapport om att byta program i gymnasieskolan. I en rapport gjord av Lärarnas Riksförbund och Sveriges Elevråds Centralorganisation (2012) där de undersökt effekter av vägledning kommer man fram till att de elever vars meritvärde från grundskolan som legat mellan 0-160 har en 5-8 gånger högre benägenhet att avbryta sina studier och en 2,5-3,5 gånger högre benägenhet att göra ett programbyte än de elever vars meritvärde låg på 201-240 poäng. De såg också att de elever med meritvärden över 240 som finns representerade i statistiken ofta gjorde omstarter p.g.a. utlandsstudier som de ett år senare kom tillbaka från. Det högsta meritvärde en elev kan ha från grundskolan är 320 poäng. I samma rapport visas det att hög tillgång på studie- och yrkesvägledning i grundskolan leder till en 8-15 procent högre risk att byta program i gymnasieskolan och att en låg tillgång ökade risken för avbrott på gymnasiet med mellan 20-40 procent. Flickor är överrepresenterade i båda avhoppen och pojkar i programbyten. Generellt kan de se att år 2009 hade flickor som är födda i Sverige och har minst en utlandsfödd förälder 51 procent lägre risk att byta program än svenskfödda flickor. De elever som har minst en högskoleutbildad förälder har lägre risk att byta program än andra elever.

Relationer till mentorer och övrig personal

Lundgren och Magnusson (2009) anser att mentorns roll är viktig och att det finns behov av lyssnande lärare. De ser att relationer mellan elev och elev samt mellan elev och personal har en stor roll för elevens motivation och möjlighet att stanna kvar i gymnasieskolan. HIA (2008) menar att lärare bör ha goda stödsystem därför att en lärare som mår bra och har en god självkänsla kommer få mer positiva relationer till sina elever. De såg att där elev och lärarrelationen var god ökade elevens villighet att lära. En elev som blir lyssnad till och sedd ökar dennes skolmotivation. Tvärt emot skapar dåliga elev-lärarrelationer elever med låga förväntningar på sina egna skolprestationer. De påverkade också det värde de såg i utbildning och lärande. De ser att eleven behöver mer av sina lärare än ren undervisning de behöver också få en god förebild vad gäller kommunikation och beteende, bli bemötta med respekt och inte bli bortgjorda i skolan. Lärarna är också viktiga för att minska isoleringen i skolan bland kompisarna. I Nordevalls forskning (2011) beskriver elever bra lärare som lyssnande lärare, lärare som har koll på att de har andra prov och uppgifter än i den kurs läraren undervisar. De har också betydelse för eleven om mentorn är av samma kön som eleven och åldern på mentorn, en slags igenkänningsfaktor som underlättar att våga prata med mentorn.

På liknande sätt menar Nordevall (2011) att skolledningen bör arbeta för att stärka mentorskapet och de nätverk som mentorer har att samverka i eftersom det skulle minska den enskilde mentorns börda. Hon har också sett att lärarna efterfrågar mer kunskap om eleven

trots att det finns en överlämningsprocess mellan grundskola och gymnasieskola. Lärarna efterlyser också samarbetsytor mellan sig och andra lärare. Lärarna upplever att de ofta har kunskap om sin mentorselevs lärandesituation och eventuella svårigheter, men att den kunskapen inte delas med övriga undervisande lärare så att man kan skapa ett gott samarbete. Nordevall (2011) menar att hennes forskning synliggör skolans behov av en större flexibilitet av samarbetsformer i det dagliga pedagogiska arbetet. Hur stor del av mentorskapet som sker och vilken påverkan det har på elevens delaktighet och lärande är beroende av hur stort utrymme dessa processer ges i skolan. Hon beskriver att uppdraget definieras olika av olika mentorer och rektorer. När mentorskapet fungerar menar hon att det fungerar som den ”yttersta garanten” för att eleven som befinner sig i en problematisk lärandesituation fångas upp.

Det elever förväntar sig av sin mentor är enligt Nordevall (2011) att de ska ha en överblick i skolsituationen, att de ska kunna hjälpa till på olika sätt och att de ska komma med information om saker som rör eleven och klassen. De anser vidare att mentors i sina egenskaper ska vara empatisk, kunnig, social och bestämd. Det visade sig i Nordevalls forskning att då relationen mellan elev och mentor fungerat bra har eleven inte beskrivit hur samarbetet påverkat dem, det som beskrivs är då de saknat en god relation.

Nordevall (2011) pekar på mentorn som den viktigaste elevvårdaren, men att elever i många fall upplever att de saknar en individuell relation till sin mentor. Mentorerna har inte alltid elevens i undervisningssituationer, de kan inte alltid deras namn och ibland har mentorn allt för många elever. Ibland händer det att mentorn byts ut under elevens studietid vilket påverkar möjligheten för att eleven och mentor ska kunna skapa en relation dem emellan. Rektorer upplever att mentorsrollen fungerar bäst på yrkesprogrammen där elev och mentor har mer tid tillsammans. Wedin (2007) anser att det till största del är relationer som har betydelse för miljön i klassrummet och inläringen och att relationsskapandet är en ständigt pågående process. Hon har också sett att det är en process som trots att lärarna verkligen försöker inte alltid lyckas. Wedin menar att relationsskapandet är en del av respektskapandet som behövs för goda lärmiljöer. Hon menar att det ibland krävs att läraren visar vem den är bakom sin yrkesroll för att kunna möta eleven. För att anpassning av undervisningen ska vara en möjlighet måste läraren veta vilka eleverna är som deltar i undervisningen och för att den kunskapen ska finnas måste en relation till eleven skapas. I Skollagen finns att läsa att en god lärmiljö skapas av personliga möten där relationer kan utvecklas (SOU, 2008:109). Möllås (2009) anser att eftersom mentorsrollen inte alltid är beroende av antalet undervisningstimmar i klassen bidrar det till att eleverna får en mer enskild tillvaro. Det menar hon är något som framförallt drabbar de elever som är i behov av särskilt stöd.

Felval

De elever som avbryter sina gymnasiestudier har oftare än andra elever bytt gymnasieprogram eller påbörjat ett annat program än sitt förstahandsval menar Svensson (2007). Han menar också att dessa elever oftare har ett mindre intresse för programmet och har vagare studie- och yrkesplaner. I de skolor där elever oftare kommer in på sitt förstahandsval fullföljer fler elever sin utbildning i högre grad enligt en rapport av SKL (2012). De elever Skolverket (2012) intervjuat säger att det är svårt att hitta en utbildning som stämmer överens med det egna intresset. De hade behövs mer information om de olika programmen. En del tycker att de själva borde gjort mer för att ta reda på information om de olika skolorna och programmen och att de inte skulle lyssna på hur andra elever valt. Av de elever som tillfrågats av LR och SECO (2012) säger sig en knapp tredjedel av sista års eleverna på gymnasiet att de hade valt ett annat program om de fått välja om igen, de tror att gymnasievalet är svårare nu än vad de

varit tidigare. Skolverket (2012) har visat att trots bytet är det inte säkert att valet gjorts mer medvetet än vad elevens första val av program under sin grundskoletid gjordes. Eleven kan ha valt sig bort från det första programmet mer än hen valt till det nya. Ibland är det som de kommit fram till just vad de inte vill, men inte vad de faktiskt vill med sina gymnasiestudier. En typ av felval har visat sig vara att de sökt en skola dit de har längre resväg, det kan vara en s.k. push-faktor från den gamla skolan, men inte alltid en pull-faktor till den nya skolan.

Ofta har Skolverket (2012) sett att eleverna säger sig vara nöjd med det nya valet trots att det ofta betytt en längre studietid för dem och de säger sig tack vare sin första gymnasietid nu vara mer förberedda på vad gymnasiestudier innebär för dem vid omstarten. Sådana utsagor menar Skolverket (2012) att man måste tolkas också utifrån att eleverna kan ha behov av att legitimera sina omval. Trots att de flesta av de tillfrågade eleverna säger sig vara nöjda menar de samtidigt att det bästa hade varit att inte behövt byta program alls. Omstarten har gett dem en ny chans och ett nytt sammanhang vilket de menar har gett dem ny motivation (Skolverket, 2012).

Elever kan både känna att de blir pushade ut ur skolan och att något drar dem ur skolan. Det kan bero på saker som händer i skolan och saker som händer i familjen eller hälsan. En push out faktorer kan t.ex. vara låga studieresultat och beteende-svårigheter, pull out faktorer kan t.ex. vara ekonomiska svårigheter, andra lojaliteter eller graviditet. Ibland samverkar push out och pull out faktorerna så att skolsvårigheter öppnar ögonen för att söka jobb istället. Sammanfattningsvis menar författarna att när elever pushas ur skolan beror det på att de har misslyckats med att skapa ett lämpligt förhållningssätt till skolan (HIA, 2008).

Alternativ till avhopp

Det finns också den aspekten bland studier som gjorts att ett byte kan vara ett alternativ till ett avhopp och att skolorna därför bör sträva efter att göra organisationen mer flexibel vad gäller byten (SKL, 2012). Skolverket (2012) refererar till en studie gjord av SCB (2007) där de följt elever som inte fullföljt sina studier och där var tredje elev menar att de kunnat fullfölja sina studier om de istället gjort ett programbyte. Bland de ungdomarna Skolverket (2012) intervjuat anses det att vore bättre att inte behöva byta program. De upplever ett visst misslyckande då de går om en årskurs trots att de ser det som en investering och en möjlighet att få studera något som man hellre vill. Samtidigt menar de att när ett omval sker bör det avdramatiseras så att det blir lättare att byta program, eftersom det är bättre att byta än att hoppa av skolan helt. 40-50 procent av de elever som gör avbrott har inte haft kontakt med en vuxen innan de tagit beslutet, dessutom har ett flertal innan avbrottet varit helt frånvarande (Skolverket, 2008).

Varje år kostar programbyten kommunerna upp till 700 miljoner kronor, mycket beroende på att eleverna byter så sent att de behöver gå om en årskurs, menar UNT i en artikel (TT, 2012). Skolverkets undervisningsråd Charlotte Mannerfelt svarar att det skulle bli ännu dyrare för kommunerna om eleverna istället inte får sin gymnasieexamen alls.

Förbättringsområden

Ofta förklaras elevers bristande studieresultat med faktorer som skolan inte kan styra över och den analys som behövs för att kunna sätta in rätt åtgärder saknas ofta. Det systematiska kvalitetsarbetet saknas i fråga om studieresultat, men återfinns i enkäter som behandlar trivsel. Skolinspektionen (2009) menar att det för att kunna öka måluppfyllelsen är nödvändigt att inte bara se till orsaker hos individen utan hos organisationen.

I en av de granskade skolorna har Skolinspektionen (2009) sett att man för att motverka avbrott som orsakas av felval har uppföljningssamtal med eleven en bit in på höstterminen. Eftersom flera av de svårigheter som elever drabbas av i gymnasiestarten har sin början i grundskolan är det viktigt att se skolan i ett 12-årsperspektiv och att övergången underlättas mellan grund- och gymnasieskola. En viktig faktor i just övergången är att nya goda vuxenrelationer kan utvecklas på den nya skolan. I skolor finns lärare som inte fullt ut accepterar de elevsociala uppgifter som ålagts dem och att styrka mentorskapet är viktigt för måluppfyllelsen så också de utvecklingssamtal som hålls med mentor samt arbetslagets funktion.

Sammanfattning

I fallstudien kommer tidigare forskning tillsammans med rapporter från SKL, LR & SECO och Skolverkets vara det som ligger till grund för de frågor som ställs i enkät och fokusgruppintervju. Det är rimligt att anta att vissa av dessa kategorier kan återfinnas i empirin från skolan i fallstudien.

Trivsel bland klasskompisarna har stor betydelse för elevers måluppfyllelse och motivation att stanna på programmet. Goda vuxenrelationer bidrar också till motivation och trivsel och relationer gör att eleven blir sedd och ger större chans att elevens individuella behov möts. Också bemötande av mentor och lärare påverkar elevers förmåga att stanna kvar på det första programmet. Frånvaro har visat sig kunna öka då eleven upplever studiesvårigheter eller minskad trivsel på programmet. Ofta ökar frånvaron innan eleven gör ett programbyte eller ett avhopp. Skolor bör arbeta aktivt med att öka elevers närvaro. Frånvaron kan ha blivit ett mönster i grundskolan som överförs till gymnasieskolan.

Arbets sättet på gymnasiet skiljer sig från det i grundskolan och elever kan vara dåligt rustade för det ansvarstagande och den studieteknik som krävs på gymnasiet. Det gäller både de elever som haft studiesvårigheter och de som har höga betyg i grundskolan. Låga meritpoäng från grundskolan anses vara betydande för elevers benägenhet att byta program, speciellt för elever inom spannet 0-160 mp.

Stödinsatser på gymnasieskolan anses vara för få och komma försent för att eleven ska vara hjälpt av dessa. Skolor bör arbeta för att den ordinarie undervisningen till högre grad ska möta elevers individuella förutsättningar och behov.

Att elever anser sig gjort ett felval vid gymnasievalet leder i vissa fall till ett byte av program. Omvalet kan upplevas som ett felval speciellt i de fall programbytet skett istället för ett avhopp. Byte av program kan leda till längre studietid, men trots det inte alltid ökad måluppfyllelse. Man är osäker på vad elever anser den förlängda studietiden vara värd. För kommunerna innebär den ökade studietiden högre kostnader för utbildningsbudget, men i relation till att kommuninvånare saknar gymnasieexamen helt är det mer kostnadseffektivt att erbjuda eleven ett ytterligare läsår i gymnasiet. Programbyten kan ske istället för ett avhopp från gymnasieskolan, men man har sett att det också ofta föregår ett avhopp. Fler omgångar och avhopp sker på de yrkesförberedande programmen, men då ska man ta hänsyn till att fler byten sker från de högskoleförberedande än från de yrkesförberedande programmen.

Avhopp sker ofta utan att diskuteras med vuxna på skolan. Samarbetsytter för mentorer och lärare saknas ofta på skolor, man menar att denna process bara ges utrymme då skolledningen anser det vara viktigt. Förutsättningar för samverkan saknas därför ofta på skolor. Eftersom skolor kan besluta att en omgång är en särskild åtgärd i de fall eleven fått flera F i kurserna

under läsåret kan beslutet kännas påtvingat eleven.

Det systematiska kvalitetsarbetet är en förutsättning för skolors måluppfyllelse vad gäller elevers studieresultat, men sker allt för sällan ute i skolors verksamheter.

Teorianknytning

Det finns ingen absolut objektivitet, menar Byström och Byström (2011) utan bara mer eller mindre trovärdiga tolkningar av verkligheten. På liknande sätt beskriver Ahlberg (2009) att inget vetenskapligt arbete någonsin är helt objektivt och förutsättningslöst. Hon menar att forskningen alltid sker i en viss kontext och tid och att forskarens egna föreställningar alltid påverkar de val och ställningstaganden som görs. Patel och Davidsson (1994) anser att det som i första hand avgör om man använder en kvantitativ eller kvalitativ forskningsmetod beror av frågeställningen. Då frågor börjar med hur, var, vilka är relationerna eller skillnaderna bör vi använda statistiska metoder. De menar vidare att de olika inriktningarna ofta framställs så att man får föreställningen att de inte går att förena metoderna. Istället menar de att forskning ofta har inslag av båda formerna, t.ex. en kvantitativ forskning med verbala analyser. Fallstudier innehåller ofta båda metoderna (Bryman, 1997). Denna fallstudie är upplagd så att frågeställningen och de underfrågor som ställts formats utifrån tidigare forskning och sedan prövas empiriskt både med typiska kvantitativa metoder (statistik och enkät) följt av en mer kvantitativ metod (fokusgruppintervju). Utifrån den insamlade empirin och de tidigare forskningsresultaten beskrivs olika samband, (Patel & Davidsson, 1994).

Bryman (1997) menar att studier kan innehålla empiri från både kvantitativa och kvalitativa moment, men att ett av dem kommer att dominera arbetet. Han menar att forskaren har en roll i vilken inriktning som dominerar genom sin utbildning, metodologiska kompetens och läggning. Att sammanfoga kvantitativ och kvalitativ forskning ger den kvalitativa mer bredd och djup och den kvantitativa större tolkningsmöjlighet i analysen och en källa till nya hypoteser (Bryman, 1997). Han menar att det inte finns något som hindrar att de kombineras om det passar studiens frågeställning. Istället ser han att det kan medföra att beskrivningen av den sociala verkligheten kan bli mer fullständig genom att sammanfoga metoderna.

Specialpedagogiskt perspektiv

Formuleringen av enkätfrågor och efterkommande diskussion av resultaten påverkas av det specialpedagogiska perspektiv som ansetts lämpat för fallstudien (Ahlberg, 2007). Inget perspektiv kan ensamt vara heltäckande i alla situationer. Enligt Skollagen ska skolan vara kompensatorisk. *En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen*, (Kap 1, 4§). Dilemmaperspektiv är en blandning av det kritiska perspektivet och det kategoriska perspektivet och är det filter denna fallstudie kommer att ses genom. I det kritiska perspektivet skapar omgivningen problem för eleven, omgivningen bär ansvaret för om eleven når utbildningens mål. Det kategoriska perspektivet beskriver lägga ansvaret i individen. Utifrån detta perspektiv kommer diskussionen att färgas då anledningar till programbyten analyseras och utvecklingsområden diskuteras.

I skolorna uppstår det i pedagogernas verksamhet och skolans ideologiska uppdrag krockar där det inte alltid går att hitta en generell lösning för elever. Det behövs en kompromiss som gör att det skapas en lösning som passar in i elevens och lärarnas verklighet eftersom skolan behöver möta alla elever utifrån deras individuella att olikheter och samtidigt uppnå de gemensamma och politiska målen för utbildningen (Nilholm, 2007). Han menar att det är däri dilemmat ligger. Dilemmaperspektivet ger en möjlighet att lära mer om en situation eftersom

vi inte genast måste bestämma om handlingar är goda eller inte. *Det är i mötet mellan olika aktörer i kontexter, och i samspelet mellan vad som görs i olika kontexter, som hanterandet av elevers olikhet får sin konkretion* (Nilholm, 2007, s.109). Att lyfta fram komplexiteten är centralt i dilemmaperspektivet, vilket kommer att presenteras i denna studie. Forskningens uppgift är enligt Nilholm (2007, s.118) i detta perspektiv att *öka reflexiviteten inom forskningsområdet*.

Metod

I kapitlet kommer två metoder och metodlitteratur att presenteras. De olika rubrikerna är indelade i grupper. Metod, utförandedesignen och forskningsetik belyses.

Generaliserbarhet, validitet och reliabilitet

Generaliserbarheten är en viktig faktor inom positivismen och eftersträvades genom att först göra en förteckning av alla individer inom populationen därefter slumpades elever ur urvalet för att alla individer skulle få lika stor chans att bli utvalda. I resultatet eftersöks mönster och regelbundenhet för att på så sätt skapa förståelse för hur gymnasieskolan bör arbeta för att öka måluppfyllelsen i samband med programbyte. Generaliserbarhet kan nås i instrumentella fallstudier genom att man syftar till att besvara mer generella frågor (Brinkmann & Kvale, 2013). Frågan om kunskapen från en fallstudie kan överföras till andra liknande situationer beror på hur lika situationerna är. Studien strävar efter en analytisk generaliserbarhet där bedömningen om i vilken mån resultaten kan ge vägledning i en annan situation görs i diskussionen och av läsaren, kunskapen är kontextberoende (Brinkmann & Kvale, 2013). Det går inte att bortse ifrån att en generaliserbarhet inte kan uppnås utan att ta hänsyn till urvalsgruppen och inom de begränsningar och förutsättning som finns i undersökningen, menar Byström och Byström (2011). Kvantitativa metoder är enligt Eliasson (2006) användningsbart då man vill få reda på vilka uppfattningar som finns i en grupp och hur utbredda attityderna är, detta är syftet både i enkätundersökningen och fokusgruppintervjun. Generaliserbarheten i en surveyundersökning måste ställa i relation till hur urvalet gjorts, vid slumpmässiga urvalsgrupper får man ett stickprov av hela urvalsgruppen (Patel & Davidsson, 1994). I studien finns två stickprovningsgrupper, ett stickprov i form av de tio enkäter ur de 54 elever som gjort ett programbytet och ett stickprov i form av fokusgruppintervjun där de olika programmen representerades av varsin programledare/lärare. Urvalet har gjorts på en skola där 12 av totalt 16 nationella program finns representerade.

Studiens validitet är beroende av att enkäten mätte det som avsågs i syfte och frågeställning. Reliabiliteten är i sin tur beroende av en objektivitet i mätningen, vilket gör att det är viktigt att varje mättillfälle såg likadant ut och att eleverna uppfattat frågorna på det sätt som avsetts. Eleverna gavs möjlighet att fråga om enkäten var oklar. Hög reliabilitet och hög validitet är beroende av varandra för att båda ska kunna garanteras, menar Byström och Byström (2011). För att veta vad som ska mätas behövde tidigare forskning användas till grund för studien. Därför blev också valet av tidigare forskning en avgörande faktor för studiens trovärdighet och generaliserbarhet. Forskning inom området saknas och har sökts utifrån de kategorier Skolverket i sina rapporter beskrivit som viktiga i omval.

Det finns kritik som riktas mot fallstudier, några av dem är att det är en allt för subjektiv metod som bara prövar det som sägs av och på grund av de människor som deltar just i den givna situationen. Man menar också att intervjufrågorna kan vara allt för ledande och därför ge de svar forskaren vill få ut av gruppen/individen. validiteten ifrågasätts p.g.a. subjektiviteten och generaliserbarheten därför att intervjupersonerna är för få, (Brinkmann &

Kvale, 2013). Denna kritik fanns med i tanken under både under utformningen av intervjufrågorna och under själva intervjutillfället för att minska dess påverkan på validitet, reliabilitet samt generaliserbarhet. Samma kritik bör gälla vid utformning och deltagande vid enkätundersökningar.

Metodstruktur

Uppsatsen är en fallstudie av en kommunal gymnasieskola. Den är uppbyggd av fyra delar, litteraturgenomgång, kvantitativ data om skolans elever samt Skolverkets jämförandedata, elevenkäter byggda från litteraturgenomgången och till sist en fokusgruppintervju med lärare på skolan där de får reflektera över sina egna erfarenheter i relation till litteraturgenomgång och resultat från enkäten.

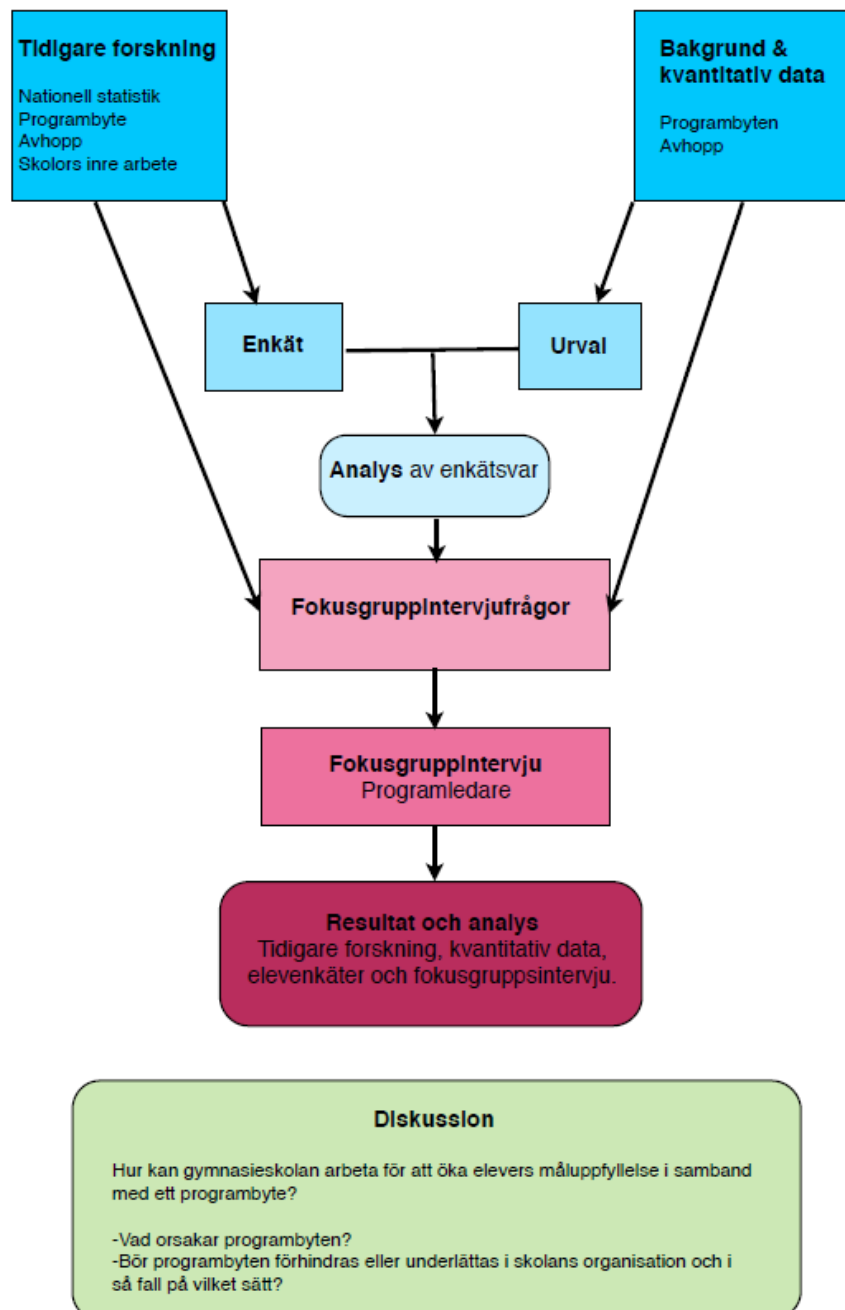

Bild 1. Uppsatsstruktur

Fallstudier använder sig ofta av en sammanfogning av kvantitativa och kvalitativa metoder

(Brinkmann & Kvale, 2013). De anses användbara i explorativa studier (Bryman, 1997), vilket studien får anses vara.

Kvantitativ data

Skolan i studien har ca 1000 elever inskrivna på nationella program, ca 40 elever på Introduktionsprogrammet (IM) och 20 elever på Gymnasiesärskolan (Gysär). Eftersom målet med IM är att eleverna ska nå behörighet för ett nationellt gymnasieprogram sågs byten från IM inte på samma sätt som byten inom de nationella programmen. Gysär är en annan skolform.

Första delen av undersökningen bestod av att sammanställa vilka av de 628 elever i årskurs 1 och 2 som gjort ett programbyte. Den statistik Skolverket har tillgång till är de byten som sker i skolorna efter 15 oktober (Skolverket, 2012). Den data som behövdes för denna undersökning var att identifiera alla elever i årskurs 1 och 2 som bytt, dock senast februari 2014. För att få informationen användes programmet Procapita där varje elevs studieplan och studieväg finns. Efter att informationen sammanfattats har den jämförts med skolans administrativa personals månatliga elevlistor, s.k. "Elevförändringar" som läggs ut på skolans administrativa databas. De elever som bytt skola eller gått om en årskurs inom samma program har inte dokumenterats i denna studien. De elever som gjort avhopp under beskriven period har blivit synliggjorda via Elevförändringslistor, ingen av dessa ungdomar har deltagit i undersökningen, men finns som referensdata.

Urval

Hela elevpopulationen begränsades till att innehålla elever i åk 1 eller 2 på en skola i Sverige under den läsåret 2013/2014. De elever som bytt från eller hoppat av programmet efter februari 2014 ingick inte i urvalsgruppen. Ett stickprov av dessa elever valdes sedan ut slumpmässigt och antalet valdes av hänsyn till den tidresurs som fanns och med tanke på att varje enkät skulle ske enskilt och under ledning.

Efter att de 54 elever som gjort programbyten under given period registrerats delades de in i programtillhörighet innan och efter bytet samt högskoleförberedande- respektive yrkesförberedande program. De 54 eleverna numrerades utifrån bokstavsordning och en slumpgenerator tog fram 10 nummer som var och en motsvarade en elev (www.slump.nu). Fördelningen av elever från yrkes respektive högskoleförberedande program blev 4:6. Fördelning mellan kvinnor och män blev 5:5. Födelseår 1996 respektive 1997 blev 6:4. Fler elever hade påverkat möjligheten till att i enkäten använda öppna frågor. Samtidigt hade fler elever eller elever också från andra skolor skapar en större statistisk trovärdighet.

Det urval som gjorts bland lärare har påverkats av två olika faktorer. Den tid som finns att tillgå skapar ett behov av att begränsa antalet elever och lärare som tillfrågats om deltagande i enkät eller intervju och de förutsättningar som fanns för att hitta tillfällena då empirin kan samlas in. Det fanns en önskan om att elevantalet och antalet lärare var lika stort eftersom båda gruppernas åsikter och erfarenheter skulle värderas lika högt. Den andra faktorn var den påverkan mina förkunskaper kunde ha i val av individer som deltog i empirin. Därför fanns en önskan om att intervjuaren skulle ha så liten påverkan som möjligt på valet. En grupp lärare som kunde representera varsitt nationellt program valdes som fokusgrupp. Alla elever har svarat på enkäten, men alla program är inte representerade.

De lärare som ombads delta i fokusgruppsintervjun valdes ut på ett sätt så att skolans alla

nationella program blev representerade. Eftersom studien genomförts på en för mig välkänd skola kunde mina förkunskaper inte bortses ifrån och därför valdes en grupp som kallas programledare och som utsetts av skolan sedan tidigare att delta i intervjun. På så sätt kom det lärare från varje program utan att jag påverkat urvalet av dem. Dessa lärare har en tid i sitt schema varje vecka då de finns tillgängliga för att träffa sin rektor. Därför var det också av schemamässiga skäl praktiskt att samla denna grupp.

Deltagarna är sedan tidigare strukturer på skolan vana vid att sitta tillsammans för att diskutera skolsituationer och förändringsarbete. De tillhör alla en grupp som varje månad träffar sina respektive rektorer i samtal om skolan. Vissa av dessa träffar sker enskilt och andra i grupp. Genom att välja metoden fokusgruppintervju skulle alla 12 programledare kunna komma till tals och ges följdfrågor. Enskilda intervjuer hade av resursskäl gjort att färre lärare kommit till tals. Målet var inte enbart att få god empiri till denna uppsats utan till viss del också att nå dessa lärare för att kunna skapa ett tillfälle för att starta ett faktiskt förändringsarbete på skolan. Det samspel som gruppen hade är därför viktigt både för forskningsarbetet och den faktiska skolutvecklingen. Då gruppen i andra strukturer samlas sitter de runt ett ovalt bord i ett av skolans konferensrum, det var därför naturligt för mig att boka samma rum. Wibeck (2010) anser att det bästa sätt för att få hög grad av interaktion mellan gruppdeltagarna är genom att placera dem runt ett runt bord. Det som skiljde denna samling från de andra gånger gruppen träffas var att ingen av deras rektorer fanns på plats. Intervjun tog 60 minuter varav de första sju användes föra att samlas och informera om syftet med samt inspelningen av intervjun.

	-96	-97	Man	Kvinna	Förändrad studietakt	Från högskoleförberedande	Till högskoleförberedande	Från yrkesförberedande	Till yrkesförberedande
Elever n=10	6	4	5	5	4	4	3	3	4

Program som representeras: BA, BF, EE, EK, ES, HA, NA, SA, VO.

Program elever bytt från: BA, EE, EK, ES, NA, SA, VO.

Program elever bytt till: BA, BF, EK, ES, HA, NA, SA, VO.

Program som representeras av 11 lärare: BA, BF, EE, ES, HA, HU, NA, SA, VO.

Program ordnat efter högst andel byten: NA, HU, EK, TE, RL, EE, SA, ES, BA, HA, BF, VO.(Programförkortningarna finns förklarade bland begreppen i Inledning och syfte, s.1.)

Enkät

Surveyundersökningar är undersökningar som görs i en större men avgränsad grupp, i detta fall var det en del av alla de elever som bytt program under de senaste två läsåren. Fördelen är att man som forskare når fler individer med fler variabler och används ofta för att studera attityder eller beteenden hos en grupp människor som inte går att observera direkt (Ekström & Larsson, 2010). Utförandet av enkäten behövde ske på så sätt att eleverna inte pekades ut bland sina klasskompisar på ett negativt sätt. De ungdomar som intervjuats av Skolverket (2012) ser bytet/omgången som ett misslyckande även om de också beskriver det som en investering i framtiden. Det var viktigt att ta hänsyn till den känsla av misslyckande som eleverna kunde dela med eleverna i Skolverkets studie. Därför fick de möjlighet att genomföra enkäten utanför lektionstid och klassen. Enkätformen gav eleverna möjlighet att

vara öppna med sina personliga erfarenheter. Byström och Byström (2011) menar att man ska försöka minska bortfallet, både det bortfall som kan drabba hela enkäten (externt bortfall) och det som drabbar vissa frågor (internt/partiellt bortfall).

Pilotstudie

Innan enkäten användes av urvalsgruppen gjordes en pilotstudie med en elev som gjort ett programbyte men som vid utförandet gick årskurs 3. Pilotstudien gav möjlighet att justera enkätens frågor till själva undersökningen, både då det gäller innehåll, antal, sekvens och formuleringar (Patel & Davidsson, 1994). Eleven uppskattade de öppna frågorna och utifrån elevens synpunkter byttes två av de slutna till en öppen. Andra slutna frågor behölls, dels p.g.a. att enkäten inte skulle ta mer tid i anspråk än 10 minuter och dels för att slutna frågor kunde vara lättare att svara på för elever som inte är lika bekväma med att uttrycka sig i skrift. Eleven uppskattade alternativet övrigt eftersom hen då inte kände sig styrd av att välja bland givna alternativ.

Missivbrev

Enkäten föregicks av ett missivbrev, se Bilaga 1. Missivbrevet utfärdades på så sätt att gymnasieelever skulle ha möjlighet att förstå innehållet. Missivbrevet har på tre sätt presenterats för varje elev, skriftligt och muntligt via mentorn samt muntligt i anslutning till enkättillfället. Det framgick ur brevet vad uppsatsens syfte var, att deltagande i enkäten var frivillig och att materialet behandlats konfidentiellt och enbart använts i forskning, (Patel & Davidsson, 1994). Missivbrev och enkät utarbetades i samråd med min handledare.

Enkätens utformning

Enkäten innehöll en viss grad av standardisering i de slutna frågorna, en delvis standardiserad enkät (Patel & Davidsson, 1994). Enkäten inleddes med fyra nominalfrågor som avser namn och klass, att undersöka när bytet skett och vad eleven bytt från. Därefter kom tio flervalsfrågor och fyra öppna frågor. Flervalsfrågorna utformades utifrån de fyra olika områden de avser undersöka; hur bytet gått till, bakgrund till bytet, nuvarande situation och förbättringsåtgärder inom skolan. De öppna frågornas syfte var att ge eleven viss frihet och speciellt då det gällde de frågor som avser elevens berättelse av programbyte och av förbättringsförslag, där syftet var att fånga både elevens historia kring det egna bytet samt åsikter om hur skolan har och ska hantera byten. Eftersom fallstudien avser ett relativt outforskat område fanns en önskan om att kunna upptäcka fler kategorier än de i genomgången av tidigare forskning. Risken att påverka deras berättelse genom att ställa följdfrågor begränsades av formen. Frågan behandlades genom en kvantitativ textanalys för att se mönster och samband i det som leder fram till bytet. Eftersom en enkät kan styra den deltagande hade fem av de tio flervalsfrågorna där eleven fick möjlighet att välja alternativet Övrigt och därefter förtydliga vad de menar med det. Det var något som upplevts som positivt i pilotundersökningen. Enkäten förändrades åt att innehålla ytterligare två öppna frågor.

I en standardiserad enkät skulle generaliserbarheten öka (Patel & Davidsson, 1994). De menar att enkätmetoder kräver mycket förarbete av den som utformar enkäten för att kunna ställa frågor som täcker alla delområden och att de bör vara systematiskt utformade delområde för delområde. Det språk som används måste anpassas till urvalsgruppen så att det blir lätt att förstå vad frågan betyder. Frågorna måste vara fria från negationer, inte ledande och helst vara korta. Frågan varför används bäst som följdfråga. Till de slutna frågorna har svarsalternativ valts så att inga mittalternativ finns, detta för att undvika centraltendensen,

(Patel & Davidsson, 1994). Enkäten finns som Bilaga 3 och utformning av enkätfrågor som Bilaga 4.

Utförande

Eleverna kontaktades genom sina mentorer. Varje elev fick därefter en datum och en tid då de skulle få göra enkäten tillsammans med mig. Tiderna som eleverna fick valdes på ett sådant sätt att inga lektioner stördes och eleven fortfarande var i skolan, d.v.s. håltimmar. På den för varje elev utsatt tid träffade jag dem i ett rum som låg i anslutning till deras nästa lektion/ senaste lektion/ skåp. Målet var att personligen nå alla elever i urvalsgruppen och muntligt på ett konsekvent sätt förklarades syftet med studien, ett slags levande missivbrev. Patel och Davidsson (1994) beskriver det tillvägagångssättet som en ”enkät under ledning” där man kan hjälpa till och förtydliga enkätfrågorna för deltagaren. Under enkättillfället fanns det därför möjlighet att fråga om någon av frågorna var oklara. Alla elever utom en frågade vad ett åtgärdsprogram var. Enkäten tog mellan 5-15 minuter för eleven att besvara.

Innan de gavs tillfälle att starta enkäten förklarades missivbrevet igen, då av mig och de gavs möjlighet att svara om de ville delta eller inte. Av de tio elever som ombads svara på enkäten svarade alla tio. En elev var sjukanmäld men deltog efter det att vi ombokat tiden. Eleverna var alla positiva till att ge sin bild av vad de upplevt vid bytet. De fick en länk till enkäten (google.doc) och skrev svaren på datorn. Insamlandet av enkätsvar tog ca tre veckor, bl. a. eftersom två av eleverna var ute på APL (arbetsplatsförlagt lärande).

Fokusgruppintervju

En fokusgruppintervju är en forskningsteknik där forskaren samlar in data via gruppinteraktion kring bestämda (Wibeck, 2010). Intervjun genomfördes i det hon kallar en strukturerad intervjuform. Frågorna i en sådan intervju är på förhand bestämda av forskaren. I detta fall utgick frågorna utifrån de förkunskaper som gavs i litteratur, statistik och enkätsvar. För att vara en god intervjuare under en fokusgruppintervju behöver man ha goda förkunskaper i ämnet för att kunna ställa de frågor som verkligen mäter det man vill mäta. Frågorna finns som bilaga 5.

En fokusgruppintervju ska enligt Brinkmann och Kvale (2013) bestå av 6-10 deltagare och en moderator, i studien ingick 11 lärare. Intervjun bör ha som fokus att få fram en bred samling synpunkter på det som intervjun handlar om. Moderatorns uppgift är att hålla diskussionen och samtalet levande och att skapa en tillåtande atmosfär för deltagarna. Intervjuaren bör vara strukturerad, tydlig och styrande för att få ut så mycket som möjligt av intervjun. Brinkmann och Kvale (2013) menar att genomförandet av intervjun bör starta med en första orientering av situationen för deltagaren. De bör få veta syftet till intervjun, att den spelas in och om konfidentialiteten. Lärarna hade fått ett missivbrev innan intervjun och vid starten fick de en sammanfattning av detta. De informerades om inspelningen och om att materialet skulle behandlas konfidentiellt.

För att skapa ett gott klimat i gruppen krävs också att intervjuaren är känslig på så sätt att man är en aktiv lyssnare och kan styra samtalet både i det som sägs och det som inte sägs. Det behövs vänlighet och öppenhet, men också en kritisk sida där validitet och reliabiliteten prövas i det som sägs. Man behöver också vara minnesgod under intervjun för att kunna knyta an till tidigare uttalande och också tolkande på så sätt att uttalanden klargörs och tolkas medan intervjun pågår. En bra teknik i slutet av intervjun menar de är att sammanfatta vad som sagts under samtalet och be deltagarna kommentera den återkopplingen, menar

Brinkmann och Kvale (2013). Vid flera tillfällen har svaren som lärarna gav sammanfattats för att de skulle få möjlighet att förtydliga sina åsikter och för att svaren skulle kunna placeras i rätt kategori.

Fokusgruppsintervjuer är speciellt lämpliga i explorativa studier (Brinkmann & Kvale, 2013). En nackdel till intervjuformen är de kaotiska utskrifterna som följer av transkriberingen. Det transkriberade materialet utgjorde 14 sidor som därefter analyserats utifrån litteraturgenomgången och enkäternas olika rubriker respektive kategorier.

Analysmetoden påverkar utformningen av frågorna och det manus som skrivs innan en intervju. Ju mer öppen en intervju är desto större sannolikhet att oväntade svar dyker upp. Ju mer strukturerad intervju desto lättare blir analysdelen (Brinkmann & Kvale, 2013). De menar att forskningsfrågor med fördel ordnas efter teman och att de bör ställas på ett vardagligt språk. Den analysmetod som passar bäst för en systematisk kvantitativ innehållsbeskrivning av materialet, menar de vara innehållsanalys. Syftet är att mäta hur ofta en kategori nämns och av hur många individer. Detta arbetssätt underlättar jämförelser. De menar att eftersom kategoriseringen kräver att forskaren kan avgöra vilken kategori, vilken respons och vilken åsikt intervjupersonen har bör dessa kategorier på förhand vara bestämda. Det underlättar under intervjun då det finns tillfälle att förtydliga ett uttalandes förhållande till kategorin. I de fall kategorierna bestäms senare blir intervjuarens uppgift att få en så rik beskrivning från intervjupersonen som möjligt.

Deltagande och bortfall

Av det tolv nationella program från vilka representanter inbjudits att delta, kunde åtta medverka i fokusgruppintervjun. Av dessa åtta representerades två program av sina båda programledare, totalt deltog tio individer i fokusgruppintervjun. Av de åtta program som representerades var fyra från yrkesförberedande program och fyra från högskoleförberedande program. Ett ytterligare yrkesprogram representerades genom pilotstudien. En programledare var sjuk och hade ingen möjlighet att komma. En programledare var på en obligatorisk utbildning, men deltar i pilotstudien, en hade tjänstledigt och en hade lektion. Av de program som på inget sätt medverkar i resultatet är två högskoleförberedande och ett yrkesförberedande.

Pilotstudie

Då en av de tillfrågade lärarna som inte hade möjlighet att delta i fokusgruppintervjun kunde träffa mig innan skapades en möjlighet att testa frågorna både på innehåll och tidsåtgång i en pilotstudie. Pilotstudien transkriberades efter de kategorier som använts i litteraturgenomgång och enkätresultat. Visst material utelämnades då dessa frågor senare togs bort ur fokusgruppsintervjun. De frågor som togs bort handlade om skolans statistik. Några av frågorna lades ihop för att inte skulle bli så repetitivt och tidsödande. Denna lärares svar på en fråga om att provgå togs upp under fokusgruppsintervjun. Resultaten från pilotstudien kommer därför i denna fråga att redovisas i fokusgruppintervju resultatet.

Tid

I februari tillfrågades gymnasiechef och rektorer om de kunde låta programledarna delta i fokusgruppsintervjun på programledartiden måndagen 28/4 kl 13:30-14:30. Alla tillfrågade gav sitt tillstånd till tiden och intervjun. Därefter tillfrågades alla programledare personligen och ett missivbrev lämnades så att de gavs tid att ta beslutet om att medverka eller att avstå.

De programledare som eventuellt skulle välja att avstå gavs möjlighet att välja en annan representant. Även denna gång gjordes valet av andra än mig.. Det missivbrev som gavs till programledarna finns som bilaga 2.

Etiska överväganden

Det är alltid nödvändigt att överväga de etiska aspekterna i en forskningsstudie och när den görs i en närliggande verksamheten behöver forskaren noggrant reflektera över de dubbla rollerna som medföljer (Vetenskapsrådet, 1:2001). Hur jag som forskare använder resultaten beskriver Ahlberg (2009) som en maktsituation. Man måste förhålla sig till denna maktsituation så att resultatet inte analyseras och bearbetas på ett sätt som mer passar forskarens syfte än det som deltagarna menat med svaren. För mig blev det också viktigt att reflektera över det motsatta. Svaren fick inte väljas bort av för att undvika att stöta mig med lärare eller elever. Studien blir offentlig så snart den publicerats.

De fyra huvudprinciperna enligt vetenskapsrådets etikråd, har följts på följande sätt;

1. *Informationskravet*; ansvarig gymnasiechef informerades om syftet med undervisningen, varje elev och programansvarig lärare gavs innan enkäten/intervjun ett missivbrev där syfte och konfidentialitet framskrevs. Kontaktuppgifter till mig och namn på handledaren finns tydligt angivna. Missivbrevet upprepades också innan varje enkät eller intervju genomfördes.

2. *Samtyckeskravet*; Både i missivbrev och muntligt informerades om frivilligheten i deltagandet. Eftersom de elever i urvalsgruppen alla är över 15 års ålder och med största sannolikhet förstår vad forskningen innebär finns inget krav på vårdnadshavares samtycke (SFST 2003:460, 18§). Genom att den som svarar på en enkät som är frivillig att besvara eller deltar i intervjuer och innan informerats om studiens syfte har individen gett sitt tillstånd till att vara delaktig i studien. Studiens mål att vara generaliserbar och mönstersökande kommer att medföra att ingen enskilt pekas ut. Studien syftar inte till att se den enskilda individen utan de mönster som urvalsgruppen pekar på. Ahlberg (2009) beskriver att konfidentialitet blir extra viktigt då ett fåtal individer medverkar i studien, men som jag ser det så är varje individ viktig att skydda oavsett hur många individer som ingått i studien.

3. *Konfidentialitetskravet*; Jag har valt att behandla enkätsvaren och fokusgruppsdiskussionen konfidentiellt, men inte anonymt. Det är ett alternativ till att utlova anonymitet och kan t. ex. innebära att man som forskare lovar att materialet kommer att behandlas konfidentiellt, menar Ahlberg (2009). På så vis kunde jag känna till identiteten hos deltagande, men utlova att inte dela denna informationen med någon annan (Vetenskapsrådet). Materialet som alltså inte är anonymt insamlat behöver behandlas med stor respekt för att inte hamna i händerna på någon annan, menar Vetenskapsrådet (2011). Det kommer att låsas in i ett arkivskåp på min arbetsplats dit endast jag har tillgång.

4. *Nyttjandekravet*; Det insamlade materialet kommer bara att användas i forskningssyfte. Ingen av deltagarna kommer att pekas ut och materialet arkiveras efter att uppsatsen godkänts.

Resultat och analys

Kapitlet består av resultat från fallstudiens tre delar; statistik, enkät och fokusgruppintervju. Resultatet presenteras var och en för sig för att tillsammans vävas ihop i den sista delen, sammanfattande analys.

Resultat av kvantitativ data

Resultatet beskriver kvantitativ data hämtad från skolans program Procapita och INDRA, de kvantitativa resultaten ur enkäten, samt skolverkets jämförande statistik.

Elevers rörelsemönster

Tabellen avser att visa från vilka program elever bytt. Byten kategoriseras i programbyten inom skolan och avhopp. Avhopp delas upp i rena avhopp där eleven lämnar olika sorters studier till arbete eller arbetslöshet och avhopp från skolan till annan skola eller skolform. De olika programmens förkortningar används och delas till sist upp i högskoleförberedande och yrkesförberedande program.

Program elever bytt från (140124)	Programbyten åk 1 & 2		Avhopp åk 1 & 2		Avhopp till annan skola/skolform åk 1 & 2		Elever som lämnar programmet totalt		Elever vid programstart Antal
	Antal	Andel (%)	Antal	Andel (%)	Antal	Andel (%)	Antal	Andel (%)	
BA	2	5.0	4	10	0	0	6	15	40
BF	1	3.4	4	13.8	3	10.3	8	27.6	29
EE	6	9.5	2	3.2	1	1.6	9	14.3	63
EK	11	11.7	0	0	4	4.3	15	15.8	94
ES	5	6.3	1	1.3	2	2.5	8	10.0	80
HA	1	4.2	2	8.3	2	8.3	4	16.7	24
HU	1	12.5	1	12.5	1	12.5	3	37.5	8
NA	9	15.0	0	0	4	6.7	13	21.7	60
RL	2	10.0	1	5	2	10.0	5	25.0	20
SA	7	8.6	2	2.5	5	6.2	14	17.3	81
TE	11	11.0	1	1	4	4.0	16	16.0	100
VO	1	3.4	1	3.4	3	10.3	5	17.2	29
Högskoleförberedande	43	10.1	5	1.2	11	2.6	69	16.3	423
Yrkesförberedande	14	6.8	14	6.8	20	4.7	37	18.0	205
Totalt	57	9.1	19	3.0	31	4.9	103	16.4	628

Tabell 1. Programbyten och avhopp på skola i fallstudien.

Antal elever som bytt program är 54, tillsammans har de gjort 57 byten. Jämfört med det elevantal som startade utbildningen i åk 1 för alla elever betyder det 9.1 % programbyten bland eleverna. Andelen avhopp från yrkesförberedande program (6.8 %) är högre än från högskoleförberedande program (1.2 %). Andelen byten från högskoleförberedande program (10.1 %) är högre än andelen byten från yrkesförberedande program (6.8 %). Andelen byten är högst från Naturvetenskapliga programmet och avhopp vanligast från Barn och fritidsprogrammet (13.8 %). Från de högskoleförberedande programmen har 1.2 % av eleverna gjort ett avhopp och 2.6 % har gjort ett Avhopp till annan skola/skolform. Bland

yrkesförberedande programmen har 6.8 % gjort ett avhopp och 4.7 % gjort ett avhopp till annan skola/skolform. Totalt har 106 förändringar skett på skolans program bland de 628 elever som fanns på programmen vid årskursernas start aug 2012 respektive aug 2013, vilket motsvarar 16.4 % av elevantalet ca var sjätte elev.

I Tabellen redovisas rörelsemönster mellan programsorter hos skolan i fallstudien samt bland de elever som medverkat i enkäten.

Programbyte	Enkätelever (n=10)		Skolans programbyten (n=57)	
	Antal	Andel	Antal	Andel
Högskole- till högskoleförberedande	3	30 %	22	38.6 %
Högskole- till yrkesförberedande	4	40 %	21	36.8 %
Yrkes- till yrkesförberedande	2	20 %	8	14.0 %
Yrkes- till högskoleförberedande	1	10 %	6	10.5 %
Från högskoleförberedande	7	70 %	43	75.5 %
Från yrkesförberedande	3	30 %	14	24.5 %
Till högskoleförberedande	4	40 %	28	49.1 %
Från yrkesförberedande	6	60 %	29	50.9 %

Tabell 2. Programbyten mellan programsort population och urvalsgrupp.

Rörelsemönstret från och till respektive programsort är spretigt med en viss tyngd på förflyttningar från högskoleförberedande och till yrkesförberedande. Av de 57 byten som skett bland skolans elever har 75 % skett från ett högskoleförberedande program. Vad gäller den sorts program eleverna byter till är fördelningen mycket jämn.

Måluppfyllelse och studietid

I tabell 3 redovisas måluppfyllelsen på skolan i fallstudien uppdelat i högskoleförberedande och yrkesförberedande program jämfört med riket.

Kategori	Rikets medelvärde totalt	Yrkes-förberedande program	Högskole- förberedande program
Andel elever i riket som fullföljt gymnasiestudierna efter 3 år	76.0 %	72.1 %	79.2 %
Andel elever på skolan som fullföljt gymnasiestudierna efter 3 år	77.3 %	71.2 %	81.2 %
Andel elever i riket som fullföljt gymnasiestudierna efter 4 år	76.7 %	79.2 %	87.0 %
Andel elever på skolan som fullföljt gymnasiestudierna efter 4 år	76.2 %	74.6 %	89.0 %

Tabell 3. Studieresultat (hämtat från www.jmftal.artisan.se)

Skolverket vill markera att måluppfyllelsen är för låg på de yrkesförberedande programmen på skolan. På de högskoleförberedande programmen är istället måluppfyllelsen högre än rikets medelvärde.

Skolverkets statistik visar att av de elever som 2013 gick i svensk gymnasieskola befann sig 75 % på det program som var deras förstahandsval, på skolan i fallstudien var motsvarande siffra 91 %. Det visar sig att skolan har färre avbrott från nationella program (3 %) än riket i övrigt (4 %). Statistiken pekar på högre andel elever som byter mellan nationella program på skolan, 13 %, jämfört med rikets medelvärde, 9 %.

Studietaktsförändringar skedde hos 28 av de 54 elever som gjort ett programbyte på med avseende på när eleven startade det första programmet. Det motsvarar 52 % av de elever som bytt program. Fördelningen bland eleverna i enkäten presenteras i tabell 4.

Födelseår	1996	1997
Antal (n=10)	6	4
Årskurs eleven går feb 2014	Antal elever	Antal elever
Åk 1	4	4
Åk 2	2	0

Tabell 4. Årskursfördelning.

Vid enkätens genomförande befann sig 8 av 10 elever i årskurs 1, trots att 4 elever födda 1996 och en elev född 1997 borde tillhört årskurs 2 i förhållande till när gymnasiestarten skedde. Andelen elever som gått om en årskurs bland enkäteleverna är 50 %. Det blir tydligt att det är vanligt att ett byte föregår en förlängning av den totala studietiden.

Meritpoäng

I enkäten finns ingen fråga om meritpoäng från grundskolan. De tio elevernas meritpoäng har undersökt senare via databasen INDRA. Behörighetskrav för Yrkesförberedande program är 80 Meritpoäng, till Högskoleförberedande program 120. Det motsvarar betyget E (10p) i 8 respektive 12 ämnen. Bland de tio elever som slumpmässigt valts redovisas meritpoängen i tabell 5.

Elev	Meritpoäng	Elev	Meritpoäng
1	270	6	260
2	175	7	170
3	245	8	192,5
4	170	9	175
5	140	10	170

Tabell 5. Meritpoäng bland de elever som deltagit i enkäten.

Meritpoängen varierade mellan 140-270. Elevgruppen med meritpoäng mellan 0-160 anses ha högst andel programbytare, (LR och SECO, 2012). Endast en elev har meritpoäng under 160.

Elevernas uppgifter har granskats utifrån data i databasen Procapita, vilket gjort att också byten innan det statistiska mättillfället registrerats. Eleverna i enkäten tog beslut om byten vid olika tidpunkter, i tabell 6 ges en överskådlig bild.

Byten 12/13	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec	Jan	Feb	Mars	Apr	Maj	Jun
Antal			II					II			I
Förändrad studietakt								II			I

Byten 13/14	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec	Jan	Feb	Mars	Apr	Maj	Jun
Antal		II	II		I						
Förändrad studietakt			I								

Tabell 6. Läsårsfördelning.

De elever som bytt under vårterminen har bytt till åk 1 läsåret därpå. Av de elever som bytt under höstterminerna har 4 skett till annat program i samma årskurs. 3 byten skedde från åk 2 till åk 1. Av eleverna har 5 bytt innan de statistiska mättillfället. En elev av de som bytt efter oktober har bytt till samma åk på annat program, alltså ingen omgång. Bytet skedde i december från ett högskole- till ett yrkesprogram.

Analys av kvantitativ data

Byten sker oftare från de högskoleförberedande programmen och avhopp oftare från de yrkesförberedande programmen, elever på yrkesförberedande program är mer sällan nybörjare på gymnasiet än de elever som finns på högskoleförberedande program, menar Skolverket (2012). Så också på skolan i fallstudien där Naturvetenskapsprogrammet står för den högsta andelen programbyten och Barn och fritidsprogrammet för de flesta avhopp. Sett till den totala andelen avhopp har 50 elever i årskurs 1 och 2 lämnat skolan. Det motsvarar cirka två klasser och därför måste ses som en betydande del av elevantalet. Fler elever har fortsatt också efter mättillfället i februari 2014 att göra avhopp och planera för programbyten till höstterminen 2014. Den totala andelen byten under perioden är ca 9 %, trots att skolan har hög andel elever på sitt förstahandsval jämfört med riket, vilket enligt Svensson (2007) bidrar till att avhopp minskar. Avhopp är färre på skolan än i riket, 1 procentenhet. Att eleverna till stor del antagits till sitt förstahandsval kan inte anses bidra till att programbyten på skolan minskar.

Studietakten visar sig förlängas av byten i ca hälften av fallen bland de elever som medverkat i enkäten. Skolverkets statistik visar på en ökning i måluppfyllelse bland elever som avslutar sina gymnasiestudier efter 4 år i gymnasiet jämfört med 3 år. Störst skillnad i måluppfyllelse finns bland de elever på högskoleförberedande program. Måluppfyllelsen på skolans yrkesförberedande program riktar Skolverket kritik mot i den jämförande statistiken. Till det ska läggas att fler elever avslutar sina studier innan 3 år och därför inte når en gymnasieexamen. Skolverket (2011b & 2012) har sett att färre elever bland de som bytt program (29 %) når ett fullständigt slutbetyg än de som gått kvar på programmet (85 %). Dessutom ser Skolverket (2012) ingen förbättring i måluppfyllelse trots att dessa elever ofta fått ett fjärde gymnasieår.

Svensson (2007) menar att de elever som inte fullföljt nationella program oftare har låga

betyg från grundskolan. Eftersom dessa elever enligt Skolverket (2012) också oftare gjort ett programbyte hade jag förväntat mig att eleverna i enkätstudien skulle ha lägre meritpoäng. Eleverna som deltagit i enkäten har alla meritpoäng mellan 140 och 270. De ligger alla minst 50 meritpoäng över minimikravet för att komma in på utbildningen sett till vilket slags program (yrkes- eller högskoleförberedande) de antagits vid. Flera av eleverna har över 100 meritpoäng över lägsta kravnivån. Det finns ingen enhällig definition för vad som kallas ett lågt betyg i litteraturen, man kan anta att låga betyg ligger strax över lägsta antagningskrav dvs 80 respektive 120 meritpoäng, alternativt under 160 som är det meritpoäng eleven får om han eller hon fått betyget E i alla grundskolans kurser. Den första definitionen skulle innebära att ingen av eleverna har ett lågt betyg, den senare definitionen att en av eleverna har ett lågt betyg. LR och SECO (2012) har sett att elever med meritpoäng i spannet 0-160 har 2,5-3,5 gånger så hög risk att genomföra ett programbyte än de eleven med meritpoäng mellan 201-240. De elever som har ett högre mp än 240 gör oftare omstarter p.g.a. utlandsstudier. Av de elever som ingår i enkätstudien har en elev 140 i meritpoäng och ingen elev har ett meritpoäng som ligger i spannet 201-240. Däremot finns 60 % av eleverna i spannet 170-192,5 mp och 30 % i spannet 245-270 mp. Resultatet stämmer inte med tidigare forskning. I resultatet från enkäten kommer det att framgå att bara en elev tidigare haft ett åtgärdsprogram och alltså ansetts vara i behov av särskilt stöd.

De flesta byten bland eleverna som deltagit i enkäten har skett under höstterminen och hälften av eleverna har bytt innan 15 oktober vilket betyder att de inte kommer att synas i Skolverkets statistik för läsåret 13/14. Skolverket (2012) menar att var 20:e elev gör ett programbyte, motsvarande siffra på skolan i fallstudien är var tionde, d.v.s. dubbelt så många vilket stämmer med bilden eleverna i enkäten ger. Ett avhopp föregås ofta av ett byte menar Lundgren och Magnusson (2009), de gör ingen skillnad i tidpunkt för bytet.

Resultat enkät

Varje fråga i enkätformuläret finns representerad i resultatet, de vävs här ihop under sammanfattande kategorier och har fortsättningsvis en deskriptiv och jämförande form.

Programbytet

I den fråga där eleven gavs fasta svarsalternativ, men hade möjlighet att välja flera av alternativen nämner alla 10 elever att de själva tagit beslutet om att byta program, varav en elev också nämner Studie- och yrkesvägledaren som en av beslutsfattarna. I den öppna fråga som rör programbytet ombeds eleven beskriva hur det gick till när hen skulle byta program. Här beskriver alla tio elever med varierande svarslängd hur de gått till väga innan och under bytet. Följande personer beskrivs som viktiga i processen;

Kategori	Antal elever som nämnt personen som viktig
Förälder	2
Studie- och yrkesvägledare	7
Rektor	4
Lärare på nytt program	3
Fd. klasskompis	1

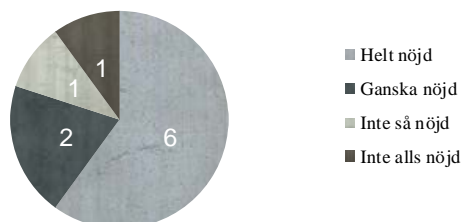
Kategori	Antal elever som nämnt personen som viktig
Kurator	1
Annan, verksamhet utanför skolan	1

Tabell 7. Involvering i programbytet.

I nio av elevernas beskrivningarna utnämns beslutstagaren vara eleven själv, hos en elev nämns nu istället främst rektor som beslutstagare *först fick jag ha ett möte med rektorn, som tyckte att jag skulle byta program*. Rektorn omnämns också av de andra 3 eleverna, men då i formen av som den som beslutar om det nya programmet har platser kvar. De nio elever som inte nämnt rektor som den som beslutat om programbytet beskriver att de tar hjälp av andra för att bättre kunna besluta sig för om de skulle genomföra bytet. Studie- och yrkesvägledaren (SYV) omnämns av sju elever både som stöd i beslutet och som den som praktiskt hjälper till med bytet. Att SYV används som bollplank nämns av 2 elever, *där fick jag berätta mina skäl till att byta och vilket program jag ville byta till (...) sedan fick hon prata med rektorn och Studievägledaren och jag planerade att jag skulle provgå XXX-programmet i tre dagar för att se hur klassen var*. Av 4 elever nämns SYV som den som praktiskt genomför bytet och haft kontakt med det nya programmet samt rektor. I två av fallen är SYV's roll svår att utläsa *... och efter det gick jag till studievägledaren och gick till syo*.

De tre elever som fått kontakt med det nya programmets lärare har fått träffa dem innan för att få information om programmet. En elev gavs möjlighet till en tredagars provgång på programmet. Föräldrar nämns som *mina föräldrar* och *hemma*. De har i de båda fall de omnämns varit någon eleven pratat med inför bytet.

Efter programbytet uppger 8 elever sig vara helt eller ganska nöjd med valet, men två av eleverna är inte nöjda.

Figur 1. Omvalet

Av de två elever som är mindre nöjda med programbytet beskriver den ena det som inte fungerar på nya programmet att det beror på att klasskompisarna är yngre, den andre har inte skrivit något under frågan vad som inte fungerar. Eleven har däremot fyllt i att hen inte vet hur det går i de nya kurserna. Av de 8 elever som är helt eller ganska nöjda med bytet beskriver 6 av dem att allt är bra på det nya programmet. De andra två nämner att det finns några tråkiga kurser respektive att klassen är lat och högljudd.

Eleverna har svarat både på frågan om vad som fungerar bra på det nya programmet och vad som fungerade bra på det första. Eleven kunde välja att fylla i fler än ett alternativ.

Kategorier	Första programmet, Antal svar	Nya programmet, Antal svar
Lärarnas sätt att lära ut	5	9
Intressanta karaktärsämnen	1	7
Trivsel i klassen	4	7
Stöd	2	4
Lärarnas bemötande	8	7
Jag behövde/behöver plugga lagom mycket	2	7

Tabell 8. Jämförande av elevens program.

På alla kategorier utom en är eleverna oftare nöjda på det nya programmet. Lärarnas sätt att lära ut, intressantare karaktärsämnen, högre trivsel i klassen, bättre stöd och mer lagom mängd plugg. Den enda som de oftare var nöjda med på det första programmet lärarnas bemötande. Ingen elev fyllde i kategorin övrigt. Programmen som elever byter från eller till kan vara samma, d.v.s. en elev kan byta från SA och en annan till SA. De två har då olika åsikter om lärarnas bemötande på programmet.

Orsaker till programbyte

Eleven gavs möjlighet att svara på frågan om främsta orsaken till programbytet i två olika frågor. En fråga hade fasta svarsalternativ och i en ombads eleven själv formulera orsaker. Detta p.g.a. att tidigare forskning saknas i denna fråga därför gavs eleverna en frihet i svaret.

Trivsel och felval

Den svarskategori som flest elever använt i de båda frågorna var att de inte trivts i klassen och att karaktärsämnen inte intresserade eleven. I vissa fall svarar eleven att både trivsel och felval var orsaken till programbytet. Frågor som rör kategorierna sammanställs i Tabell 9.

Trivsel och felval T=Trivsel F=Felval	Anledning till programbyte	Borde skolan gjort något mer innan programbytet	Vad hade kunnat göra att du stannat på ditt första program	Trivsel fungerade bra på första programmet Var på rätt program (R)	Fungerar bra på det nya programmet T/R
Elev 1	T F	Nej	T		T (R)
Elev 2	T F	Nej	T		T
Elev 3	T F	Nej			T (R)
Elev 4	T	Ja		(R)	(R)
Elev 5	T	Ja			T (R)
Elev 6		Nej		T	(R)
Elev 7	F	Ja		T	(R)
Elev 8	T	Nej	T	(R)	T (R)
Elev 9	F	Nej		T	
Elev 10	F	Nej		T	T (R)

Tabell 9. Trivsel och felval

Av sex elever nämns otrivsel i samband med deras första klass vid totalt 14 tillfällen. Två elever gjorde programbyten trots att första programmet känts rätt, båda nämner otrivsel i klass som orsak till bytet. Av de som nämner att de inte trivts har två av deras byten skett i september, ett i oktober, ett i december, ett i mars och ett i juni. Av de som trivts bytte en elev i augusti, två i oktober och en i mars, Utifrån resultatet på elevenkäten visar det sig att elever stannar kvar längre på det första programmet om de inte trivts än om de trivts, räknat i antal månader.

Av sex elever nämnde felval i samband med deras första klass vid totalt 14 tillfällen. Av de 9 elever som svarat antingen felval och/eller trivsel har 3 svarat enbart trivsel, 3 enbart felval och 3 både felval och trivsel som främsta orsak till programbytet. Felval som kategori innehåller svarsalternativen karaktärsämnen intresserade inte och ett annat program intresserade mer. Två av eleverna beskriver att de tänkt om vad gäller yrkesval. En går från ett högskoleförberedande program till ett yrkesförberedande och anger yrket som orsaken. Den andra eleven beskriver sig ha kommit till insikt om att valet mer handlade om intresse och att det är allt för svårt att ta sig in på den marknaden efter utbildningen. Eleven byter från ett studieförberedande- till ett yrkesförberedande program.

Stöd

Två elever ansåg att de inte klarat de olika kursmålen på det första programmet. En av eleverna har fått särskilt stöd på det nya programmet, men det framgår inte om detta getts på det första programmet. En elev beskriver att stöd uteblivit, *Jag tycker att dom skulle ha gett mig det extrastöd jag behövde*. Samma elev har fyllt i att stöd är en sak som fungerar bra på det nuvarande programmet. På fråga 17 som handlar om huruvida eleven haft åtgärdsprogram antingen i åk 9 eller på gymnasiet har 9 elever svarat nej eller vet ej. Dessa nio elever har inte vetat vad ett åtgärdsprogram är utan frågat vid enkät tillfället. Den elev som har haft åtgärdsprogram har haft det både i grundskolan och på gymnasiet. En elev nämner bemötandet som den som främsta orsak till bytet i den fråga där eleven ombads fritt berätta om orsakerna och menar att lärarna inte såg vad eleverna behövde för form av individanpassning. Behov av individanpassad undervisning beskrivs också av en elev som tidigare inte nämnt sig behöva stöd eller inte tror sig nå kursmålen. Tempot i kurserna som beskrivs av två elever varav en tidigare uppgett hälsoskäl som främsta orsak till bytet.

Den kategori som framkommer i den friare frågan och som inte funnits i frågan med fasta svarsalternativ var dåliga erfarenheter av APL (Arbetsplatsförlagt lärande, praktik). Detta nämns som orsak till bytet av två elever. En elev anser sig inte ha blivit väl bemött under praktiken. En annan elev nämner praktiken under frågan om vad skolan kunnat gjort annorlunda och menar då att APL-plats helt uteblivit.

Ansvar

På frågan om skolan borde gjort mer för eleven innan bytet svarar 3 elever ja och 7 elever nej. På frågan om vad skolan kunnat gjort för att eleven skulle stanna kvar på sitt första program svarar 6 av eleverna att inget borde gjorts. Av de 6 elever som inte tycker att skolan borde gjort något har 4 elever ändå gett förslag på åtgärder. Totalt har 8 av eleverna har förslag på åtgärder. De elever som svarat att skolan inte borde gjort något innan bytet eller för att stanna kvar på det första programmet har de skrivit; *Inget då problemet satt hos mig ;)* och *...jag trivdes inte bra där det var helt fel linje för mig och det finns inget som skulle stoppa mig från att byta från något jag inte tycker är intressant och*

Inte speciellt mycket om jag ska vara ärlig. Det hände en del saker kanske under lektionstid men det var inte synligt, var lite högljudd under lektionerna så förstäligt att dem inte hörde något.

Förslag till åtgärder

Eleverna får fylla i två frågor om vad de tycker att skolan ska göra för att underlätta byte. Av de tio eleverna tyckte 2 att skolan borde gjort det lättare för hen att byta, 8 elever tyckte inte. Av de 7 elever som besvarat den fria frågan har följande förbättringsarbetskategorier föreslagits.

Åtgärd	Antal svar
Att få provgå det nya programmet.	4
Att de första lärarna förberett de nya på vad eleven gjort i tidigare kurser.	3
Att få stöd i att ta igen det eleven missat i kurserna.	2
Lärarnas bemötande när eleven var ny i klassen.	1
Att lärarna hjälpt till att lära känna de nya klasskompisarna.	1

Tabell 10. Förslag på åtgärder.

Att provgå har nämnts flest gånger. Det finns också en elev som inte fyller i den fria frågan och skriver nej på frågan om eleven tycker att skolan bör göra något. Denna elev har tidigare beskrivit att hen fått provgå på programmet innan bytet och också haft möjlighet att planera inför bytet med Studie- och yrkesvägledaren.

Elever upplever att de saknar stöd i att ta igen missad tid i de nya kurserna. Kategorierna är snarlika, men har delats upp i två därför att den ena avser en form av överlämning innan bytet och den andra stöd efter bytet. Om eleven inte får stöd på det ena eller andra sättet i att ta igen missade kursmål kan det leda till att eleven får studiesvårigheter.

Analys av enkätstudie

Analysen redovisas i sammanfattande kategorier och i förhållande till tidigare forskning.

Programbytet

Rutiner kring omval ser olika ut för olika elever på skolan i fallstudien. Det finns ingen skolgemensam rutin. Skolverket (2012) har sett att 40 – 50 % av de elever som gör avbrott tar det beslutet utan att först prata med en vuxen, flera elever har först varit frånvarande en längre period. Någon liknande statistik för programbyten har inte gått att hitta, men eftersom ett byte under terminen inte kan ske utan ett rektorsbeslut borde det vara omöjligt att byta utan minst en vuxenkontakt på skolan. Hos eleverna som besvarat enkäten visar det sig också att alla haft kontakt med minst en vuxen på skolan. Oftast är denna person Studie- och yrkesvägledare. Samtidigt kan det behövas en tolkning av begreppet prata i detta fall. Att få hjälp att resonera kring och inför ett byte kan tolkas som att prata, att begära byte för att sedan invänta rektors beslut kan också tolkas under begreppet prata, men är inte till lika stor del ett samspel mellan elev och vuxen.

Ingen uppger att de diskuterat frågan med sin första mentor. Det kan bero på att relationen till den första mentorn inte varit så viktig för eleven, eller hunnit bli så viktig för eleven. De flesta elever upplever sig nöjda med bytet men inte alla. Av de tio elever som besvarat enkäten uppger de flesta vara nöjda med bytet. Det finns elever som inte är nöjda och en av de elever som nu är nöjd med bytet har bytt program två gånger och en tolkning är att eleven inte varit nöjd efter sitt första programbyte. Skolverket (2012) har sett i studier att elever ofta uppger att de är nöjda med bytet och att det kan bero på att de har ett behov av att legitimera sitt val. De menar också att de flesta elever trots att de uppger sig vara nöjda med bytet också säger att det bästa hade varit att inte behövt byta program alls.

De anledningar eleverna ger till att de inte tycker att det fungerar bra på det nya programmet är att klassen är yngre, att klassen är omotiverad och högljudd, samt att det på ett program inte finns några individuella val som känns intressanta.

Orsaker

Orsaker till omval är oftast trivselrelaterade, men eleven ser inte skolan som ansvarig till detta. I tidigare studier har man sett att trivsel kan påverka elevernas studieresultat och förmåga att hantera utbildningen (LHP, 2008), (LR & SECO, 2012). Att eleven gjort ett felval nämns av flertalet elever under enkätens gång. I elevenkäten framkommer att elever byter p.g.a. att det första valet känns fel. Av eleverna är det fyra som anger detta som främsta skäl till bytet. De menar att karaktärskurserna inte var intressanta eller att ett annat program lockade mer. Svensson (2007) menar att en av orsakerna till byten kan vara att eleven inte kommit in på sitt förstahandsval och att detta leder till minskat intresse för studierna. Man har sett att elever fullföljer sina studier i de skolor där fler elever går på ett program som var deras förstahandsval (SKL, 2012). På skolan kommer 91 % av eleverna in på sitt förstahandsval, något som är mycket högre än vad rikets elever i medeltal gör. Trots det uppger 40 % av de elever i enkäten just felval som främsta orsak till bytet. LR och SECO (2012) har sett att nästan var tredje elev i åk 3 på gymnasiet uppger att de skulle valt ett annat program än det de går om de fått välja igen, något högre än de 25 % av rikets elever som inte kommit in på sitt förstahandsval. Trivsel och felval kan samverka. I vissa fall byter elever p.g.a. att de inte trivs trots att de anser sig vara på rätt program.

Ansvar

Skolan förväntas sällan förhindra avhoppet utan eleven tar istället på sig ansvaret för bytet. I de fall eleven ser att skolan kan bära ansvaret nämns uteblivet stöd eller individuell anpassning av undervisningen. Svensson (2007) menar att de elever som inte fullföljt sina studier på tre år oftare än andra elever uppgett att de saknat tillräckligt stöd för att klara kurserna. Eleverna i enkätstudien visar på att skolans arbetssätt vad gäller svårighetsgrad och tempo haft betydelse för deras programbyten. Flera av eleverna har innan nämnt att problemet legat hos dem, inte hos skolan. De har försvarat lärare som inte sett att de inte trivts i klassen eller fått arbetsro. Det stämmer med Skolverket (2011b) vars bild av ansvarsfördelningen vad gäller trivsel och arbetsro är att det bland elever läggs på eleven själv eller klasskompisarna, men inte skolan eller lärare.

Lundgren och Magnusson (2009) beskriver att det finns ett behov av att gymnasieskolan måste utveckla arbetsformer som bättre möter elevens behov. Skolverket (2011) menar att elever behöver få uppgifter och prov mer utspridda över året och lärare som kan möta elevens kunskapsnivå. De har sett att elever ofta saknar studieteknik och att skolan bör lägga ner mer tid på att lära ut detta. Skolinspektionen (2009) menar att gymnasieskolans särskilda stöd är

bristfälligt och att elever som gjort avhopp ofta anser att de inte fått det stöd de behöver. De menar också att eftersom det är så många elever i gymnasieskolan som inte når målen är det inte längre möjligt att erbjuda särskilt stöd till elever utan istället bör den ordinarie undervisningen anpassas för att bättre möta elevers individuella behov.

Förslag till åtgärder

När eleverna fick frågan om skolan borde underlättat för dem att byta program svarar de allra flesta att de inte tycker det. Däremot har majoriteten förslag på hur skolan kunde ha jobbat för att underlätta bytet för dem. Eleverna vill ha fått chansen att provgå programmet och träffat de nya lärarna, fått stöd i att ta igen kursmoment, fått en tydligare överlämning i kurserna från lärare till lärare, fått hjälp att lära känna klassen, fått bättre bemötande av mottagande lärare och att bytet tagit kortare tid. Det blir för mig tydligt att eleverna saknade stöd i bytet. Kanske hade de inte funderat på vad skolan skulle kunna ha gjort innan de gavs olika förslag på åtgärder.

Resultat fokusgruppintervju

Resultatet från fokusgruppintervjun redovisas i sammanfattande kategorier.

Programbytet

Tre av programmen hade liknande arbetssätt kring elevers byten till programmet. De menade att de tidigt tog kontakt med eleven innan starten för att förbereda elev, klass, material och lärare på bytet. På ett program var de noga med att tidigt träffa vårdnadshavare och elev. De ville också gärna veta bakgrunden till bytet och förförståelsen av programmets innehåll. Andra program hade inte så många byten till programmet från övriga skolan utan fick fler elever från andra skolor och då uppgav de studieplanen som något som de jobbade med i bytet. På så sätt kunde de se så att eleven läst alla kurser som klasskompisarna läst och kunna planera kursupplägget om något inte stämde. De saknar ofta omdömen från avlämnande skola. Några program hade inga direkta rutiner kring byten. Lärarna hade ingen tydlig bild av vem på skolan som ansvarar för byten, de pratar om att det borde gå den *officiella vägen* och att *alla undervisande lärare borde få mail om att det kommer en ny elev och vem är det då som har ansvaret att göra det?* Ett program arbetade mycket med bytesprocessen för att förbereda organisationen och eleven på vad bytet innebär. Programmet är mycket differentierat i och med elevens olika valmöjligheter i inriktningar.

Hur mycket påverkan bytet får visar sig enligt lärarna bero på när under läsåret det sker. Lärarna är överens om att då bytet sker runt 2 veckor efter start blir påverkan liten, *efter 14 dagar eller så, så brukar det inte vara några större problem*. Efter 1-1,5 månad börjar påverkan öka, *byten som sker efter 5,6,7,8,10 veckor och så, klart att det skapar en del problem*. Lärarna anger att denna skillnad beror på att eleven och således också läraren/mentorn får mer att ta igen i kurserna. Läraren i pilotstudien menar att arbetet påverkas på så sätt att det blir en elev, en individ till i klassen och att hen får jobba lite parallellt ett tag för att eleven ska få möjlighet att ta igen kurser och för att komma in i klassen. Mest upplever läraren att eleven är ett tillskott i gruppen. Lärarna också positiva till byten eftersom det har sett att när eleven har hamnat rätt så växer eleven, bildligt talat. Flera lärare har exempel på elever som då de kommit till programmet upplevt att de hamnat rätt och att de börjar känna att de lyckas med studierna.

Och då upplever de nog att de hänger med lite bättre och att det är mindre svåra texter och de förstår bättre vad vi lärare säger tror jag och förhoppningsvis är de lite mer praktiskt

lagda och då känner de helt plötsligt inte att de är urkassa och sämst längre (...) som att de lyfter.

Det blev tydligt att de elever som börjar om läsåret på ett nytt program inte följs upp av något program. Lärarna menar att de inte får någon information mer än att de kan se på elevens födelsedatum att det inte stämmer med övriga klassen. De menar att det är något som saknas i överlämningarna i skolstarten. Diskussionen slutar med att lärarna ifrågasätter nyttan med överlämningarna,

det här med överlämnandet är ju ett problem i sig alltså. Hur mycket ska man förmedla och så i samband med vad de kan och vad de har för sjukdomar och så här. Ibland är det bra och ibland inte.

Att programbytet ofta föregåtts av en hög frånvaro menar lärarna kan påverka hur eleven lyckas på det nya programmet. De menar att om eleven börjat misslyckas med studierna på första programmet så kan det medföra att eleven börjar skolka, när de senare byter program kan det bli ett mönster som fortsätter hos eleven.

Orsaker till programbyten

En lärare är mycket förvånad över att det inte sker fler byten efter som eleverna inte är mogna för att ta beslut så tidigt i livet och hänvisar till hjärnans utveckling.

De kan alltså inte egentligen fatta de här besluten som vi tvingar dem till så tidigt. Så jag är jätteförvånad att de står ut i tre år utan att göra fler val.

Innan gymnasievalet är det också viktigt att informationen om programmen går rätt till menar lärarna. De tar upp dilemmat med att det är konkurrens om eleven både mellan skolor i regionen och mellan skolans egna program. Det står i kontrast till att eleverna måste få rätt information så att de inte blir lurade till ett program som de senare inte klarar av. Skolan har ett behov att sälja in sina utbildningar och samtidigt förhindra felval. Man vill få flera chanser att informera, både på s.k. Öppet hus och direkt på grundskolorna och på besöksdagar för att fler elever ska ta rätt beslut från början. Tre av lärarna uttrycker följande;

Där finns det ju också ett inneboende problem med det här att alla program ska så att säga framhäva sitt eget program (...) har man ett program så pratar man hellre om en resa eller en uppvisning än att tala om att det är ett jobb.

Ja man kanske inte tar fram de där lite tuffare sidorna också.

Fast jag tycker att det har ändrats. Det är ju ingen, det är ju ingen idé att elever kommer som inte kommer att klara det.

En annan lärare fyller i

Jag tycker att det är positivt att de byter, skulle jag vilja säga. Jag kan inte förstå varför Skolverket är så bekymrad om det.

Flera lärare anser att det för många elever är svårt att veta inför gymnasievalet vad som kommer att passa dem och att det därför är naturligt att det blir en del byten. Det är positivt att eleven reflekterar över sin egen situation eftersom det kan vara svårt att ta steget att byta.

En lärare hänvisar till betydelsen för skolans ekonomi och elevens situation

Men det är klart att Skolverket måste ju ändå vara oroliga på det sättet att man kan ju säga att varje person som går här i fyra år istället för tre år så är det ju dels en merkostnad och delvis en personlig tragedi.

Byte till eller från program

Lärarna tror att det är vanligare att elever byter från snarare än till ett program. Att felvalet är huvudorsaken men att eleverna istället för att de kommit till insikt om att ett annat program är mer rätt. *Det är inte så att de har fått en Aha-upplevelse till något annat.* De menar att eleven ibland allt för lättvindigt byter då de upplever svårigheter på det första programmet och att det skulle bero på att det är en del av en tidsanda. *När man möter lite motstånd och möter lite backar så är det lättare att börja om någonstans.* Samma lärare säger att det också uppmuntras och att valfriheten ibland är för stor. Andra lärare fyller i att man ibland skulle vilja ha mer att säga till om i valet som eleven gör. Både i terminsstart då det snart visar sig att eleven har mycket svårt i karaktärsämnen och i årskurs 3 riskerar att ha så många F i kurser att examen uteblir. De menar också att eleven inte alltid borde få välja att gå om samma program om studieresultaten uteblivit första läsåret och de inte går upp i årskurs två. *Det beror naturligtvis på att det finns inget krav för att komma in någonstans utan det är elevens fria vilja helt som bestämmer.* Lärarna är rädda för att om eleven går om samma program kommer detta att leda till ett ytterligare misslyckande för eleven.

Några lärare har varit med om att eleven får just en Aha-upplevelse i samband med bytet och att det inneburit att eleven lyckas bra på programmet. Att eleven insett något om sig själv och sina styrkor och intressen som de inte visste då de gjorde sitt första val.

Byte istället för avhopp

Flera lärare menar att gymnasieskolan inte är så frivillig som det heter. Att elever kanske inte lyckas på sitt första program och inte vet vilket program som skulle passa dem bättre, men att de eftersom de inte har några andra alternativ än att gå i skolan så väljer de ändå att påbörja ett nytt program.

Om man inte är studiemotiverad just för tillfället så då vad har man för alternativ? Det skiter sig på ett ställe och då får jag välja om då och kanske försöka hitta något som det kan gå lite bättre. Då kanske det är dem som väljer om då och det kanske inte går så bra för så om man tittar på den här statistiken som du pratar om så kanske det inte är så konstigt.

Ett byte anses därför vara ett alternativ till avhopp eftersom gymnasieskolan är det enda alternativet för en ungdom idag.

Trivsel

Trivsel i ny klass, kan vara svårt om de börjar senare menar en lärare. En annan lärare menar att det istället ofta går lätt eftersom övriga elever ser det som något positivt att eleven aktivt valt deras program. Båda lärarna jobbar med elevgruppen både innan och efter ett bytet.

Att 6/10 elever angett att det främsta skälet till programbytet var att de inte trivdes i klassen förvånar lärarna. Det är ganska mycket, tycker flera lärare. En lärare säger att *Det är ganska skrämmande. Jag trodde inte att det var så*, säger en annan lärare. En tredje trodde att eftersom bytet skedde på skolan skulle främsta orsaken vara studieresultaten. Därefter påbörjas en inventering i hur de haft det med byten från sina egna program. Flera av de representerade programmen menade att så är det inte hos dem, där trivs eleverna. En menar att elever kan byta till dem eftersom de inte trivts på sitt förra program. En annan att de som inte trivts byter till samma program men till parallellklassen. Ett program menar att man haft en elev som inte trivts men att det i efterhand var lika bra att eleven bytte. En menar att programmet haft en elev som visserligen inte trivdes men som stannade ändå och att detta var ganska moget.

Därefter ifrågasätts om eleven svarat ärligt på frågan i enkäten och att de kan ha kryssat i att de inte trivdes för att de inte vill erkänna att de istället borde ha skrivit att de tyckt att programmet varit för svårt. En lärare menar att felval kan leda till att man inte trivs i klassen eftersom man inte delar samma intresse som övriga elever. En tredje menar att det kan vara ett dolt kompissval, att de egentligen trivs ganska bra, men att kompisar i en annan klass gjort att man tror att det ska bli bättre där. En fjärde menar att det kan vara en omognadssak. En lärare menar att elever bör gå minst 14 dagar innan de får byta just av den anledningen att de ska få tid att lära känna sina klasskompisar och att när de fått vänta vill de oftast inte byta sedan. (Av de som svarat på enkäten har ingen elev bytt program innan 14 dagar gått.)

Felval

Att flera elever säger sig valt fel kommenteras inte. Däremot har lärarna pratat mycket om risken att eleven gör ett felval tidigare. På yrkesprogrammen upplever man att elever ofta tyckt att det första programmet haft för hög studietakt och att det är ett skäl till bytet. Dessa elever anger också att de vill göra något mer praktiskt eller rörligt. Felvalet anses konsekvent ligga hos eleven eller i marknadsföringen av programmen.

Ansvar

Lärarna menar att elevens egen motivation efter bytet påverkar hur mycket arbetet påverkas. En elev som är beredd att ta eget ansvar för att komma ikapp med kurserna blir ett positivt tillskott i gruppen både hos lärare och elever. Svårigheter blir större om *det är en elev som byter från ett program till vilket som helst*. Orsakerna bör därför kartläggas. Orsaken bakom bytet påverkar elevens motivation menar lärarna

Om det är att man liksom byter från något eller om man byter till har jättestor betydelse (...) om det är så att det känns som det är rätt program de byter till så, så brukar det inte vara så svårt för då finns det mer driv hos dem själva att ta igen det.

Till stor del ligger ansvaret på eleven själv då det gäller att läsa ikapp förlorad tid på programmet. Det finns både elever som missat delar av kurser och elever som vid bytet missat hela kurser. Lärarna ser att det sällan eller aldrig av skolan erbjuds möjlighet att få undervisning i dessa delar eller i hela kurser. Eleven måste därför vara beredd att satsa extra tid till detta och vara beredd att arbeta självständigt. De menar att det är upp till eleven att själv söka hjälp med dessa moment, men att lärare alltid hjälper eleven om den ber om det. Några lärare menar att trots att mentor eller kurslärare påminner eleven om att få gjort kursmomenten blir det inte alltid så. Lärarna menar att i de fall där eleven känner att hen hamnat rätt så står de ut med att de måste läsa ikapp i kurserna, att det är värt det. I de fall eleven inte aktivt valt till programmet ser de att det ofta blir lite svårare att ta igen kursmoment. *För det har aldrig under mina år funkat att, ah då kan man hänga på en annan klass*, menar en lärare och alla övriga håller med.

Både bland lärarna på yrkesförberedande och högskoleförberedandeprogram finns en bild av att elever som byter till deras program har en uppfattning om att detta program kommer att vara lättare än det program bytet sker från. Det ger ett ingångsläge där eleven inte är beredd att lägga ner den arbetsmängd som krävs för att nå kursmålen. Lärarna är överens om att eleven bör förberedas väl innan bytet så att de blir medvetna om vad det extra arbetet kommer att innebära för eleven. De elever som byter längre in på terminen skapar ett större behov av överlämning i kurserna, det blir viktigt att veta vad eleven klarat av för moment innan bytet speciellt i de gymnasiegemensamma kurserna där lärares upplägg varierar på skolan. De andra lärarna fyller i att just den överlämning de brukar få i terminsstart om elevers svårigheter

missas då eleven byter program. De menar att då denna överlämning uteblir ges eleven en möjlighet att få en nystart samtidigt som det kan medföra att det tar för lång tid innan svårigheter upptäcks och kan underlättas för eleven.

Förslag på åtgärder

Eleverna har gett fem förslag på förbättringsåtgärder. De tycker att elever ska få provgå programmet de byter till, att de första lärarna förbereder de nya på vad de gjort i kursen tidigare, att de nya lärarna ska ge stöd i att komma ikapp i de nya kurserna, att få hjälp att lära känna de nya klasskompisarna och att bli bättre bemött av det mottagande programmets lärare.

Provgå

Att eleverna i större utsträckning skulle erbjudas att provgå ett program är lärarna överens om att det skulle vara en bra idé. Att provgå tycker de skulle vara möjligt för alla elever som funderar på att byta. Fördelen är att eleven skulle kunna ta ett beslut utan att stänga dörren till det första programmet. De anser också att det kan vara bra att uppmana elever som man vet ska gå om ett eller samma program nästa läsår att provgå något eller några andra program för att de ska vara bättre rustade till att ta beslut om vart de vill gå. *Så att man inte lurar någon och de ändå kan se någonting innan de bestämmer sig*, säger en lärare. En annan menar att,

För att om det ändå är kört i april månad här och de ska gå om så skulle man ju faktiskt kunna utnyttja tiden till att här får du pröva tre olika program eller någonting (...) mår dåligt ändå så skulle man kunna utnyttja den tiden till att känna sig för lite och tittade på andra möjligheter.

Lärarna tror inte att elever som byter är så aktiva som de skulle behöva vara i sitt omval.

Ja men det de önskade där då, om att få provgå på programmet. Det tycker jag är en självklarhet att man får testa hur det känns innan man gör det definitiva bytet så har vi resonerat rätt mycket oavsett om det går till oss eller om de byter till något annat. Ge dig inte av innan du har testat hur det känns.

Läraren i pilotstudien tyckte samma sak och jämförde det med att som vuxen få ta tjänstledigt från sitt jobb för att känna på ett nytt utan att ha stängt dörren till det gamla jobbet. Han menade också det att det är viktigt för eleven att hen känner sig stöttad i sitt val oavsett om valet blir att gå kvar eller byta. Att eleven inte ska känna skuld över sitt val att flytta från programmet.

Information

Lärarna vill att informationen om att en ny elev ska börja i klassen eller på programmet ska bli tydligare för att de ska kunna ge eleven ett bättre bemötande. De ger flera exempel på att de helt oväntat haft en ny elev i klassrummet. *Det är inte bra, tycker jag, känns inte proffsigt*, menar en av lärarna. Sju av lärarna säger sig ha saknat information då en elev bytt till programmet. De vill som mentor och som programledare kunna möta eleven innan för att förbereda eleven, klassen och lärarna om bytet så att eleven möts upp den första dagen, får bra bemötande i klassrummet och har någon att äta lunch med. *Det måste vara tråkigt att komma som elev och ingen vet att man ska komma, det måste kännas dumt. Det är nog säkert jobbigt ändå*, menar en av lärarna. Informationen bör vara tydligare så att alla undervisande lärare i klassen vet att eleven kommer och i ett mail få veta vem som har ansvar för att göra vad, tycker samma lärare.

Stöd

Eleven bör också informeras innan bytet så att den inte förväntar sig att bli servad av sina nya lärare, menar en av lärarna.

Alltså att det här att man flyttar på sig och att det också medför en viss ansträngning. Och att det är ditt ansvar. Nu går du på gymnasiet och det är ditt ansvar att se till att, du ska naturligtvis få hjälp av din lärare, men det är ditt ansvar. Det är inte lärarens ansvar att du ska ha kommit ikapp.

Samma lärare säger samtidigt att de flesta elever är bra på det och att lärarna då nästan alltid vill hjälpa till även om de inte kanske kan just då.

Tidigare har några av lärarna nämnt att de knyter en första kontakt mellan den nya eleven och klasskompisarna. Däremot nämns inget om att detta relationsskapande arbete fortsätter. Det är en yrkeslärare som nämner att ett byte innebär dubbelarbete och på så sätt visar att en viss del av ansvaret för elevens missade kursmoment ligger hos mottagande lärare.

Förhindra eller underlätta programbyten

På frågan om skolan ska förhindra eller underlätta byten svarade lärarna samstämmigt att tidiga byten bör underlättas och sena förhindras. Sena byten kan underlättas i de fall eleven väntar till nästa läsår innan bytet genomförs och då går om årskursen på annat program. I de fall eleven går om årskursen på samma program bör bytet förhindras på så sätt att man bör få eleven att aktivt reflektera över sitt val för att på så sätt förhindra att bristande studieresultat upprepas. Att byta sent under läsåret, efter en termin, direkt över till ett annat program och på så sätt följa studietakten anses inte vara *schysst mot eleverna*. De menar att efter en termin blir bytet svårt för eleven *oavsett hur duktiga de är*. De menar att det också blir mycket svårare för läraren.

Lärarna vill att eleverna ska vara tvungna att gå kvar på programmet de första 14 dagarna så att bytet inte sker ogenomtänkt, eller enbart beror på att kompisarna hamnat i en annan klass. *Man går 14 dagar för att känna efter först innan. Du behöver ju inte hoppa av efter 20 minuter*. I vissa fall regleras bytet p.g.a. att det program eleven vill byta till redan är fullt. Några menar att bytet bör underlättas på så vis att eleverna får prova på sitt andrahandsval i ett tidigt skede för att på så sätt tidigare kunna bestämma om ett byte är aktuellt. Detta eftersom lärarnas erfarenhet visar att tidiga byten är lättare för alla inblandade.

Analys av fokusgruppintervju

Analysen redovisas i sammanfattande kategorier och i förhållande till tidigare forskning.

Programbytet

Lärarna i fokusgruppen belyser sitt arbete med eleven då bytet genomförts vid tre tillfällen, först i hur deras arbete påverkas av byten, hur eleven påverkas av bytet och i frågan om hur de går tillväga när en elev bytt till programmet. Det som framkommer är att lärarna ofta saknar information från den som ansvarat för bytet och om att eleven ska börja i klassen. Det finns ingen tydlig bild av vem det är som handhar byten, Studie- och yrkesvägledaren och Elevhälsoteamet nämns. De menar att de som lärare ofta först märker av bytet genom att eleven finns med i klassen under lektionen och att de då får fråga eleven om den är ny. De upplever att eleven därför inte får ett proffsigt bemötande av sin nya lärare, inte heller kan lärare veta om det är första lektionen eleven träffar sin nya klass. De efterfrågar tydlig information för att kunna ge eleven ett bättre bemötande. Flera elever har uppgett att de

efterfrågar ett bättre bemötande från de mottagande lärarna.

Nordevall (2011) menar att mentorn bör vara den för eleven viktigaste elevvårdaren, men ser samtidigt att elever ofta saknar en individuell relation till sin mentor. Wedin (2007) menar att en god relation till sin mentor och lärare är den största biten för att skapa goda lärmiljöer och för att kunna anpassa undervisningen till den enskilda eleven. Nordevall (2011) har sett att mentorer inte alltid har eleven i undervisningssituationer och att de ibland inte kan elevens namn, hon menar att lärare på yrkesprogrammen är de där mentorsrollen fungerar bäst eftersom de har mer tid tillsammans med eleven. Det är bara en lärare som tar upp sin roll som mentor vid programbyten, övriga släpper frågan och tar upp vad det betyder för mentorsrollen när eleven bytt till programmet. Den lärare som tar upp frågan är mentor på ett yrkesprogram och menar att det är viktigt att ta reda på vad orsaken till bytet är så att man inte missat något som kunnat åtgärdas på första programmet. Läraren understryker också det att det är viktigt att tala om för eleven att det är OK att byta så att eleven inte känner skuld i bytet. Kanske är det så att eleven inte tar upp sina bytestankar med sin mentor därför att bytet är ett känsligt ämne.

Orsak

Orsaken bakom programbytet har betydelse för studieresultaten på det nya programmet, menar lärargruppen. De ser skillnad mellan elevers resultat då de aktivt bytt till programmet jämfört med de elever som bytt från det första mer än till det nya. De menar att om bytet skett för att det nya programmet intresserar eleven mer kommer det att lada till att eleven i högre utsträckning är motiverad till att komma ikapp på det nya programmet. Om bytet däremot är ett alternativ till att slippa det första programmet och därför inte alltid heller känns som om eleven hamnat rätt kan det leda till att eleven inte har motivation till det extra arbete som krävs för att klara kursmålen. Det kan leda till studiesvårigheter. Skolverket (2012) ser att det inte är säkert att valet de gjort vid bytet är mer genomtänkt än det var vid gymnasievalet. De menar att eleven är mer säker på vad de inte vill med sina studier än vad de faktiskt vill.

I fokusgruppsintervjun framkommer att elever kan uppleva sig sakna samma intresse för programmet som övriga klasskompisar och på så sätt dra sig undan. Skolverket (2012) menar att elever som inte upplever att de passar eller har samma ambitionsnivå som klassen kan börja må dåligt och börja skolka. Skolk är också något som lärargruppen tar upp i samband med bytet. De menar att en period av hög frånvaro ofta föregår bytet, men menar att det till större del beror på elevens studieresultat eller ett felval. Också Skolinspektionen (2009) menar att frånvaron som föregår avbrott ska ses som ett tecken på studiesvårigheter. De menar att skolor bör arbeta för att förhindra frånvaro, varken eleverna eller lärargruppen tar upp det som förbättringsåtgärd vid programbyten. Däremot tar lärargruppen upp risken att frånvaron blivit ett mönster för eleven på det första programmet som eleven sedan tar med sig till sitt andra program, vilket kan försvåra studierna där. Ingen av eleverna nämner frånvaro om orsak eller i sin berättelse om hur bytet gått till.

Lärarna menar att felval kan bero på att eleverna inte hade tillräckliga förutsättningar i grundskolan för att ta det beslut som senare skulle kännas rätt för dem. De anser att elever inte har tillräckliga kunskaper om de olika programmen och till viss del att det kan bero på hjärnans utveckling gällande beslutsfattningsförmåga. Ingen av eleverna har nämnt det första gymnasievalet i enkäten.

Ansvar

De finns två exempel på lärare som beskriver att en ny elev medför ett dubbelarbete för läraren så att eleven ges möjlighet att komma ikapp i kursen, för att få hjälp med detta krävs att eleven är motiverad. Eleven har ett ansvar i att be om hjälp. Både högskoleförberedande och yrkesförberedandeprogram representeras av dessa lärare. Elever som kommer senare till programmet får ofta studiesvårigheter p.g.a. den missade undervisningstiden har konstaterats tidigare.

Lärarna är överens om att sena byten bör förhindras om de inte leder till en omgång på annat program. Orsaken anses vara att elever som byter program efter ca 1,5 månad kommer efter i studierna vilket kan vara svårt att ta igen. Både för eleven och för de undervisande lärarna. Skolverket (2012) menar att just det att eleverna bytt en bit in i terminen och därför missat undervisningstid kan leda till studiesvårigheter för eleven. Lärarna är tidigt i intervjun tveksamma till den information de ges om att Skolverket anser att de elever som gör programbyten oftare får studiesvårigheter än andra elever. Senare i intervjun kopplar en lärare ihop det att eleven missat undervisningstid och på olika sätt kan få det svårt att komma ikapp i kursen med detta att det kan leda till studiesvårigheter.

Förslag till åtgärder

Lärarna ser också en brist i att den överlämningsinformation som getts vid läsårsstart till undervisande lärare och mentor av Elevhälsoteamet p.g.a. bytet och därför missats av elevens nya lärarna. Överlämningen skapar bättre förutsättningar för att kunna möta eleven, då läraren informerats om eventuella studiesvårigheter eller sjukdomar. Däremot finns en tvekan i hur mycket man som lärare ska veta och om det inte ibland är bättre att eleven får en chans att börja om förutsättningslöst. Samtidigt menar lärare att det skulle kunna leda till att svårigheter upptäcks för sent, det har också Svensson (2007) sett då han beskriver gymnasieskolans stödåtgärder som reaktiva och ofta sätts in försent för att stödet ska kunna hjälpa eleven. Samtidigt menar Skolinspektionen (2009) att snarare än särskilt stöd bör gymnasieskolan arbeta för ökad individanpassning i ordinarie undervisning utifrån det stora antal elever nationellt sett som får underkänt betyg i minst en kurs.

I de fall informationen nått lärarna har flera program rutiner kring hur eleven tas emot. Det blir också tydligt att andra program inte har rutiner kring detta. De som har rutiner uppger att det är den programansvariga som möter eleven och informerar sig om orsaker till bytet samt ger information om programmet. Den mötande läraren brukar förbereda den lärare som håller i elevens första lektion på programmet. Ibland tas material och vissa förkunskaper fram innan bytet realiserar. I rutinerna finns en del som handlar om elevens kontakt med de nya klasskompisarna, en lärare nämner att någon elev utses till att ansvara för elevens första lunch. Att lärare fått information om bytet gör i vissa fall en stor skillnad för elevens mottagande på det nya programmet. En lärare talar om en tidig föräldrakontakt då en elev bytt till programmet, det är enda gången en uppföljning av bytet nämns.

När bytet sker mellan årskurser, d.v.s. att eleven först gått ett läsår på ett program för att sedan byta till åk 1 vid nästa läsårsstart på ett annat program behandlas eleven av skolan som alla andra nybörjare. Lärarnas svar tyder på att vissa elever veckor kunna missas i den överlämning som Elevhälsoteamet gör vid årskursstart. Den information som ger lärarna en misstanke om omgång är elevens personnummer. Endast en lärare uppger sig blivit informerad om elevens byte och eventuella studiesvårigheter. Inte heller efterfrågas på skolan någon uppföljning av denna elevgrupp.

Sammanfattande analys av resultatet

Den sammanfattande analysen redovisas i de kategorier som framkommit av resultatet tillsammans och i förhållande till tidigare forskning.

Trivsel och frånvaro

Det skäl flest elever anger vara orsaken bakom ett programbyte är att de inte trivts med klassen. Det finns elever som bytt program p.g.a. att de inte trivs i klassen trots att de upplevt sig vara på rätt program. När lärarna får veta att många av eleverna svara att de bytt program p.g.a. att de inte trivts blir de först förvånade, sedan bekymrade, sedan slår dem det ifrån sig och hittar senare exempel på elever som inte trivts på det program de gick innan de kom till deras program. En lärare ger ett exempel på en elev som bytt från det programmet p.g.a. otrivsel, men säger senare att det med facit i hand var lika bra. Lärargruppen hade tidigare varit inne på att orsaker bakom byten berodde på att eleven gjort ett felval eller att studieresultatet inte räckte till och länkar ihop detta med den otrivsel som eleverna uppgett sig ha. En god studiemiljö bidrar till att studiemotivationen ökar hos eleven menar Skolinspektionen (2009).

Studiesvårigheter

Under den samlade rubriken Arbetssätt, studieresultat och uteblivet stöd har hälften av eleverna nämnt någon av dessa orsaker. Tillsammans står de för den näst främsta orsaken till programbytet, dock inte var och en för sig. Två elever nämner att stödet uteblivit, två att programmet var för svårt eller arbetstempot för högt och två av eleverna svarar att de inte klarat att nå kursmålen, varav en nämnt både det och uteblivet stöd.

Lärarna hade förväntat sig att fler elever angett att de inte nådde kursmålen. Lärare tar också upp att då eleven inte klarar kurserna leder det till att frånvaron ökar och eleven hamnar utanför klassen. Det ena motsäger inte det andra, då eleven kan ha svarat både att orsaken till programbytet var att eleven inte trivdes och att kursmålen inte nåddes, det har skett i 3 av 5 fall. Ingen av lärarna nämner att stöd till elever kan ha uteblivit eller att arbetstempot varit för högt. Möllås (2009) vill se ett ökat stöd kring elevens förmåga att ta eget ansvar och ha en ökad delaktighet i skolan. Flertalet av lärarna ger uttryck för att någon tydligt bör informeras om att det är elevens ansvar att ta igen det som missats i kurserna då bytet genomförts. De menar att eleven får stöd när stöd efterfrågats, men inte innan.

Lärarna i fokusgruppintervjun menar att de saknar överlämning om detta då eleven byter antingen mitt i terminen eller om bytet sker mellan årskurser. Skolinspektionen (2009) efterlyser individanpassning av undervisningen eftersom det ger stor skillnad när det gäller behovet av särskilt stöd för eleven. De menar att orsaken till att det finns stora skillnader i individanpassning på skolorna beror på skolans ledning. Det är ledningen som inte lyckats göra skolans undervisning likvärdig och istället ser de att man skapar fler organisatoriska stödåtgärder som t.ex. Mattestugor än att man skapar anpassning av ordinarie undervisning. Svensson (2007) har sett att gymnasieskolan har stora problem då det gäller arbetet och organisationen av särskilt stöd. Han menar att stödet ofta sker på ett sätt som han menar vara reaktivt, det kommer efter att eleven missat kursmålen istället för innan. Myklebust (2002) anser att det stöd som är mest effektivt är det som ges inom ordinarie klass på ordinarie tid och under det första läsåret. Nordevall (2011) menar att gymnasieskolan behöver bli mer flexibel i de samarbetsformer som ska finnas i det dagliga pedagogiska arbetet. Hon menar att elevens studiesvårigheter inte ges utrymme att arbeta med bland skolans lärare utan att

informationen istället efter överlämningar från grundskolan stannar hos mentorn

Ingen av eleverna i enkäten har kontaktat sin mentor innan bytet. Mentorn bör ha stor betydelse för elever i svårigheter. Att elever inte har en relation till sin mentor drabbar elever i behov av särskilt stöd, menar Möllås (2009). Även Nordevall (2011) tar upp mentorsrollen som något som för elever i problematiska lärandesituationer blir den som hon kallar ”den yttersta garanten”. Å andra sidan har Nordevall (2011) i sin forskning sett att elever inte beskriver mentorn när mentorskapet fungerar, men när det inte fungerar tas det upp. Nordevall menar att skolledningen bör arbeta för att stärka mentorsrollen och för att öka samarbetet mellan elevens olika lärare. Att mentorer fick fler samarbetsytor skulle minska den enskilda mentorns arbetsbörda. Hon menar att hur stor del mentorskapet har på en skola är beroende av hur stort utrymme detta ges på skolan.

APL

De tre eleverna som menar att skolan borde gjort mer för dem innan bytet tycker att APL (arbetsplatsförlagt lärande) kunde förbättrats och att stöd saknats i flera kurser. Några av lärarna nämner APL som en situation där eleven säger att den inte längre vill gå på programmet. Orsakerna som de två eleverna nämner till att APL kunde förbättrats är för en elev att bemötandet på arbetsplatsen skulle varit bättre och för den andre att APL-platsen saknades helt. Eleven som inte blivit tilldelad någon APL-plats bytte först i mars det läsåret. Lärarna kommenterar inte APL som anledningen till omval.

Förhindra eller underlätta byten

Eleverna som besvarat enkäten svarar oftast nej på frågan om de tycker att skolan borde gjort mer för dem innan bytet. I frågan om vad som kunde fått dem att stanna på sitt första program svarar de trots det att vissa saker kunde gjorts. Det som nämns är; stöd, APL, mindre klass och att jobba med trivseln i klassen. När lärarna får frågan om byten bör förhindras ges några exempel på när detta skulle vara viktigt, när eleven byter allt för tidigt och inte anses kunna veta än vad de byter ifrån och när eleven byter allt för sent så att de inte har tillräckligt goda förutsättningar för att komma ikapp i kurserna på det nya programmet. Lärare och elever har olika bild av vad som borde göras för att förhindra byten. I Skolinspektionens rapport (2009) ser de att det är viktigt för skolan att se till orsaker inom organisationen och inte bara till orsaker hos eleven för att öka måluppfyllelsen på skolor. Att felval ses som främsta orsaken till bytet kan leda till att åtgärder tas för att öka elevens kunskap vid det första gymnasievalet, något som lärarna ger exempel på vid ett flertal tillfällen i intervjun, men det ökar inte skolans inre arbete med att möta eleven utifrån dennes förutsättningar. Skolinspektionen ser ett behov hos skolorna att öka samverkan mellan ämnen och att eleven tidigt får kontakt med programmets karaktärskurser. De menar att skolor bör arbeta med personalens förhållningssätt till elever och att ledningen bör arbeta för att ha högre lärartäthet bland de elevgrupper som har lägst intagningspoäng. De ser att skolor istället för att arbeta med detta väljer att erbjuda många olika program och kurser.

Det blir tydligt att någon måste ansvara för bytet och att informationen om byten når alla undervisande lärare. Eleven kan på så sätt bemötas bättre, studiesvårigheter skulle kunna förebyggas i och med att eleven får goda chanser att snabbt ta igen missade moment eller tillgodoräkna sig det som redan gjort i kursen. En av lärarna är tydlig med att eleven ska förberedas innan bytet på att ansvaret för att ta ikapp kursmoment ligger hos eleven inte läraren, flera lärare håller med. Läraren hänvisar till att eleven går på gymnasiet och nu måste ta eget ansvar. Däremot får eleven stöd i att ta ikapp kurserna om den först efterfrågat stödet.

Andra lärare bäddar mer för eleven innan valet är gjort och andra i samband med att bytet skett. Skolinspektionen (2009) är i sin granskning av gymnasieskolors förmåga att få elever att fullfölja sina utbildningar noga med att poängtera skolornas ansvar. De menar att när så många som en tredjedel av eleverna inte når högskolebehörighet och en fjärdedel av eleverna inte fullföljer utbildningen och drygt hälften av eleverna får ett underkänt betyg i minst en kurs bör något göras. De föreslår bättre samordnade åtgärder som sker proaktivt, de vill se individanpassad undervisning och att organisationen ser sin egen del i bärandet av ansvar för studieresultatet. Skolan har som mål att alla elever oavsett deras individuella behov och utgångsläge ska nå målen.

Lärargruppen menar att tidpunkten för bytet och anledningen till bytet har störst betydelse för elevens möjlighet att lyckas med studierna på det nya programmet. De ser att tidiga byten ska underlättas genom t.ex. att låta eleven provgå ett eller fler program. De menar däremot att sena byten ska förhindras om de inte innebär läsårsomgång på annat program, då ska eleven få chans att provgå andra program. Byten sker oftare innan 15 oktober än efter visar statistiken och de elever som byter senare går oftare om en årskurs.

Alternativ till avhopp

Lärargruppen tar upp att programbyten kan vara ett alternativ till ett avhopp eftersom det saknas andra alternativ för ungdomen än gymnasieskolan, detta ser också Skolverket (2012). De anser att eftersom eleven inte har andra alternativ blir bytet istället för ett avhopp. Denna elevgrupp anses svår att nå måluppfyllelse med eftersom de kan sakna motivation till det nya programmet. De är bland eleverna ett par som uppger att de inte når minst betyget E i kurserna eller inte vet om de når betyget E i kurserna, av dem är en trots det nöjd med bytet. Ingen av eleverna har uppgett att de riskerat ett avhopp från gymnasiet i samband med bytet.

Kartläggning

Den kartläggning av elevbyten gäller också då en elev väljer att byta från programmet det är viktigt att få veta om det är något som man kan förändra på programmet så att eleven kanske inte känner ett behov av att byta program, menar en yrkeslärare. Samma lärare menar också att det för skolan är viktigt att få veta om det är något enskilt program byten sker ifrån eller om fler elever nämner samma orsak till bytet så att man kan på skolnivå arbeta för att förbättra detta.

Diskussion

Kapitlet innehåller en specialpedagogisk diskussion utifrån studiens resultat och det dilemmaperspektiv frågeställningen tolkas genom. Metoddiskussion, resultatdiskussion och fortsatt forskning tas upp.

Forskningsfråga

Hur kan gymnasieskolan arbeta för att öka elevens måluppfyllelse i samband med ett programbyte?

Frågor som syftar till att besvara på frågeställningen:

Vad orsakar programbyten?

Bör programbyten förhindras eller underlättas i skolans organisation och i så fall på vilket sätt?

Metoddiskussion

Fallstudien innefattar flera undersökningsområden och därav också olika metoder för att på så sätt skapa en övergripande bild av programbyten på den utvalda gymnasieskolan.

Gymnasieskolan valdes av både av eget intresse och av resursskäl då kvantitativ data, elever och personal fanns tillgängligt. Då urvalsgruppen i enkätundersökning och fokusgruppintervjun var liten till antal har resultatet beskrivits deskriptivt och utan att statistiskt säkerställas vilket annars är brukligt i kvantitativa studier. Detta påverkar studiens generaliserbarhet och reliabilitet. Jag anser att kvantitativa och kvalitativa tillvägagångssätt kompletterar varandra och att de är lämpliga att förena vid explorativa studier som denna. Huruvida studiens resultat är generaliserbart beror på vilken situation och kontext den jämförs med. Det är min åsikt att studien har en generaliserbarhet på kommunala gymnasieskolor som erbjuder en liknande organisation och program. Studiens reliabilitet hade kunnat öka om antalet deltagare i enkätstudien och antalet fokusgruppintervjutillfällen varit fler, samt om flera av landets skolor deltagit. Utifrån hur denna fallstudie utformats gav det upphov till en stor mängd resultat vars utrymme i studien då det bearbetats och beskrivits tar upp en stor del av sidantalet. Det har periodvis varit svårt att begränsa mängden insamlad data då nya frågor ständigt uppkom och tillfälle att undersöka vidare fanns. I fallet med elevers meritpoäng kontrollerades det i efterhand.

Skolans gymnasiechef har gett tillstånd till att information från skolan, eleverna och lärarna insamlats och analyserats i studien. Eleverna fick svara på en enkät för att de skulle känna sig trygga i att dela med sig av sina privata upplevelser. Lärarna svarade på frågor om sin yrkesroll och det ansågs därför lämpligt att använda fokusgruppintervju som metod. Lärarna var också vana vid denna sammansättning av kollegor i diskussioner om organisationen på programmen. Både bland lärare och elever hade enskilda intervjuer kunnat tillämpas, men då hade av tidsskäl antalet deltagare minskat. Om jag skulle göra om studien skulle jag gjort korta intervjuer med hög grad av standardiserade frågor med eleverna och på så sätt kunnat ställa följdfrågor om deras upplevelse av hur programbytet skedde och vad bytet innebar för dem, om frånvaro, trivsel och APL. Fokusgruppsintervjun hade tidigare lagts för att få mer tid till resultat och analys.

Resultatdiskussion

Elevers måluppfyllelse har i tidigare rapporter visat sig vara mycket lägre för de elever som någon gång bytt gymnasieprogram än de som fullföljer det valda programmet (Skolverket, 2011b). Detta trots att elevens totala studietid i hälften av fallen inneburit fyra år. Det ska också ses i ljuset av att gymnasieskolor generellt har låg måluppfyllelse vad gäller andelen elever som uppnår en gymnasieexamen (Skolverket, 2012). Gymnasieskolan är långt mer obligatorisk för en 16-20 åring idag än vad skolformen är anpassad för. Detta är inget som förändrats först under den senaste gymnasiereformen, utan som tog sin börjar på 1990-talet då 99 % av landets ungdomar gick vidare till gymnasiestudier (Skolverket, 2008).

Gymnasieskolan och dess olika program måste ta ett större ansvar för de elever som antagits och sluta att gömma sig bakom skolformens frivillighet. Gymnasieskolan och dess specialpedagoger behöver uppmärksamma elevgruppen där programbyten sker, både på organisations- och individnivå i större utsträckning än vad som görs idag. Skolan bör prioritera att möta varje elev utifrån deras förutsättningar för att fler elevers måluppfyllelse ska öka på det valda programmet, detta är enligt Nilholm (2007) skolans stora dilemma. Som specialpedagog anser jag att man bör sträva efter att förändra undervisningen, samarbetet mellan lärare på skolan, trivseln i klassen och mentorskapet på programmen istället för att skjuta elever vidare till nästa program. I den förra gymnasiereformen fungerade IV som en

lösning för programmen istället för att de skulle behöva förändra det inre arbetet (Möllås, 2009). Det finns som jag ser det likheter mellan att låta eleven byta program och grundskolans omdiskuterade användning av särskilda undervisningsgrupper. Man förändrar programmets elevsammansättning inte skolans eventuella undervisningssvårigheter.

Stöd och särskilt stöd

Tidigare forskning har visat att gymnasieskolor har ett ineffektivt särskilt stöd och att en del av detta är att stödåtgärden är mer reaktiv än förebyggande (Svensson, 2007). Elever i studien har också uppgett att de saknat stöd eller individanpassad undervisning på det första programmet. Därför bör riktlinjer finnas för att bättre möta elever som av olika anledning överväger att byta program, men det stora förändringsarbetet blir för gymnasieskolan att förändra bemötandet av elever och synen på skolans ansvar för eleven. Som specialpedagog anser jag att skolan behöver satsa på att individanpassa undervisningen i programmens kurser, detta menar också Skolinspektionen (2009) då de ser att gymnasieskolor måste individanpassa undervisningen i större utsträckning för att minska enskilda individers behov av särskilt stöd. Skolans dilemma ligger i att utveckla en mer individanpassad undervisning samtidigt som alla kursmoment ska hinnas med. En högre grad av individanpassning minskar behoven av särskilt stöd. Skolan behöver samtidigt effektivisera det särskilda stödet i de situationer där den trots bättre individanpassning inte räcker för att möta elevens behov. I de situationer där elever ställer nya krav på skolans organisation, mentorskap och lärarroll uppkommer bör specialpedagogers kunskap tas tillvara. Lärare måste också ges möjlighet att dela med sig av sina arbetssätt till varandra, ett kollegialt lärande.

Gymnasieskolan i fallstudien har idag inga särskilda undervisningsgrupper, elever är alltid inkluderade. Utbildningspolitiskt är det något att sträva emot, men vad innebär det? Sker det programbyten eller avhopp istället? Myklebust (2002) anser att särskilda undervisningsgrupper är ett mindre effektivt stöd än inkluderande stöd, men att det kan förhindra avhopp. På skolan gjordes 19 avhopp under mätperioden, det motsvarar 3 % av eleverna i årskurs 1 och 2. De flesta byten skedde från yrkesförberedande program och om inkluderande stöd ansetts ge bäst resultat bör detta prioriteras särskilt på yrkesförberedande program, där eleverna oftare har lägre betyg från grundskolan. Förändringar måste alltså ske på flera plan eftersom flera orsaker till byten och avhopp samverkar, men dessa förändringar kommer sannolikt att medföra andra dilemman (Nilholm, 2007). Det finns alltså inget enkelt svar på hur gymnasieskolan bör arbeta. Byten bör enligt studiens resultat förebyggas med mer information i gymnasievalet, förhindras genom att elevens behov kartläggs och möts på det första programmet och underlättas genom en tydligare bytesprocess så tidigt som möjligt efter läsårsstart.

Förebygga, förhindra och underlätta

Möjligheten att undvika felval bland eleverna är beroende av den situation elever och skolor har att förhålla sig till. Nilholm (2007) menar att i ett dilemmaperspektiv bör också skolpolitiska agendor vägas in i synen på de dilemman som skapas på skolorna. Det finns utbildningspolitiska uppdrag om elevers fria skolval som p.g.a konkurrensen mellan skolor och skolors program som ger upphov till att marknadsföringen och i slutändan informationen om skolorna inte kan ske opartiskt. Eleverna kan ges en felaktig bild av vad programmet innebär och på så sätt inte ges rätt förutsättningar för att välja. Det kan finnas ett utvecklingsområde i gymnasieskolans arbetet inför gymnasievalet, men skolorna måste samtidigt förhålla sig till den ekonomiska verklighet den befinner sig i. Tycker vi att skolors budget prioriteras till marknadsföring, är det i elevers bästa intresse?

Det är ingen framkomlig väg för skolan att helt förhindra programbyten eftersom elever kan ångra sitt programval p.g.a. kursinnehåll eller framtida yrkesval och därför finna mer motivation till ett annat program och de bör därför kunna byta till det program om det är möjligt. Dessutom sker en reservantagningsperiod från juli till mitten av september i regionen vilket också omöjliggör att tidiga byten förbjuds. Byten som sker tidigt under läsåret anses av lärare vara lättare för både organisation och elev, men orsaken bakom bytet påverkar elevens möjlighet att lyckas på det nya programmet speciellt i de fall där bytet var ett frånval. Ett förslag från elever var att få möjlighet att provgå det nya programmet för att på så sätt ta ett bättre grundat beslut inför bytet, lärarna ansåg förslaget vara genomförbart och önskvärt. På så sätt kan byten underlättas, eleven kan också förberedas på det extraarbetet bytet kommer att innebära studiemässigt. Ett annat sätt för gymnasieskolan att ta ansvar kan vara att efter septembers mitt ibland välja att neka elever programbyte om de anser att organisationen inte klarar att möta de behov eleven får i samband med bytet, inte att skjuta över ansvaret för att ta i kapp moment helt på eleven. Lärare och elevhälsoteamet har kunskaper om den enskilda eleven, så också eleven själv och eventuell vårdnadshavare, dessa kunskaper bör tas tillvara i en kartläggning. Det är både skolan och eleven som tillsammans ska arbeta för att måluppfyllelsen på det nya programmet ska nås. Utifrån fallstudies resultat blir det tydligt att skolan står inför ett dilemma (Nilholm, 2007) i det att byten både måste förebyggas, förhindras och underlättas utifrån skolans och elevens individuella förutsättningar.

Orsak till programbyten

I studien har det visat sig att brist på trivsel var den faktor som flest elever angavs som den främsta orsaken till bytet. Detta stämde inte med lärares bild av vad som orsakar byten. Det tyder på att elevers trivsel inte är ett område som skolan reflekterat tillräckligt över. Varken elever eller lärare talar om skolans ansvar i för elevers trivsel. Trivsel har i tidigare forskning (Svensson, 2007) visat sig vara en viktig faktor för att elevers motivation till att stanna på programmet ska öka. Det går inte alltid att skilja mellan elevers felval och otrivsel som orsaken till programbyten. Det ena kan leda till det andra och det är viktigt att se inte bara se eleven som bärare av ansvaret för trivseln utan också se skolan som ansvarig i elevers upplevelse av att vara på rätt program. Vilket ansvar tar kurslärarna för elevers trivsel? Hur arbetar mentorer för att öka trivseln mellan elever och mellan elever och lärare? Vilka förutsättningar ges organisatoriskt? Om en elev byter program för att eleven inte trivs i sin klass eller inte får den individanpassning och det stöd eleven är i behov av bör detta i första hand kartläggas innan ett byte påbörjas. Det kan också vara så att karaktärskurser inte stämmer med elevens bild av programmet och därför skapas en otrivsel genom att eleven inte delar samma intresse som övriga elever (Skolverket, 2012). Lärare menar att frånvaron ökar då eleven funderar på ett byte, det har också Skolinspektionen (2009) sett och de menar att frånvaro kan vara ett tecken på studiesvårigheter och bör tidigt följas upp. För att förhindra elevers otrivsel bör skolan arbeta för att eleverna ska uppleva att de har möjlighet att nå kursmålen och att deras frånvaro tas på allvar. Om eleven trivs i klassen och med lärare om de känner att de har en möjlighet att lyckas med sina studier bör närvaro och trivsel öka, så också måluppfyllelsen. Hur når vi dit? Samma dilemma återkommer gång på gång. Kursmålen är inte valfria och elever har olika förutsättningar, men på ca 80 timmar ska alla elever nå minst betyget E och det samma gäller för ca 25 olika kurser under elevens tre gymnasieår. Att öka elevers trivsel på programmet måste inte ta tid ifrån kursmålen. När eleverna börjar programmen på höstterminen i årskurs 1 anser jag att alla lärare bör arbeta genom sina kurser och kursmål för att eleverna ska lära känna varandra för att på så sätt skapa den trivsel som gör att elevers motivation ökar. Wedin (2007) anser att relationsskapande är en ständigt pågående process.

Ansvar

Gymnasieelever måste förberedas för ett vuxet liv och en del i den förberedelsen är att få stöd i att kunna ta ansvar. Vilka elever det är som behöver stöd i att ta ansvar och vilka det är som behöver ges möjlighet och krav på att ta mer ansvar kan bara lärare och mentorn veta då de har en god relation till eleven (Limerick Health Promotion, 2008). En gymnasieelev möts av många olika kurslärare och under ett eller flera år kan eleven ha en mentor som inte undervisar i någon av elevens kurser beroende på vilken lärarlegitimation och därmed rätt att undervisa som mentorn har. Jag anser att elever som går sitt första år bör prioriteras så att mentorn undervisar klassen i minst en kurs, men att det också är viktigt med kontinuitet på det vis att en och samma mentor ansvarar för klassen alla tre åren. Detta pedagogiska dilemma kan delvis lösas om de lärare som undervisar i klassen har ett nära samarbete och ges tillfällen att regelbundet träffas för att tillsammans arbeta med trivsel och individanpassad undervisning.

Resultaten från fallstudien visar att skolan behöver gemensamma riktlinjer och en tydlig uppdelning av ansvarsfördelningen vid elevers önskan om programbyten. Både för ansvaret vid missade kursmoment och ansvaret för kartläggning och spridning av information kring elevens omval och behov. Lärarna önskar mer information kring elevers byten till programmet, de upplever allt för ofta att elevens ankomst inte kunnat förberedas så att det första bemötandet av eleven blivit bättre och att överlämningen brister i dessa fall. De ges därför inte rätt förutsättningar för att utföra det arbete de önskar göra. Nordevall (2011) menar att mentorn är den viktigaste elevvårdaren i skolan. De behöver också fler samarbetsytor mellan skolans olika lärare, både i det egna programarbetslaget och mellan programmen, för att kunna dela med sig av sin kunskap om elevers situation och behov. Processen kring detta bör prioriteras av ledningen, då tidigare forskning visat att skolan är i behov av förändrade arbetssätt för att bättre kunna möta elevers individuella behov (Lundgren & Magnusson, 2009). Elever behöver mötas av höga förväntningar utifrån individens egna förutsättningar. Det måste vara kursläraren och organisationens ansvar att eleven får chans att ta i kapp eventuella kursmoment som missats under den tid eleven inte gick på programmet, så menar också Limerick Health Promotion (2008). Det måste också vara elevens ansvar att lägga ner den extra tid arbete kommer att kräva efter att förutsättningarna för detta getts av skolan.

Förbättringsarbete

Orsaker till elevers programbyten och elevers programbytesmönster i organisationen bör analyseras av programledare, EHT och ledningsgrupp för att finna mönster och förslag på åtgärder i den egna organisationen, ett kontinuerligt och systematiskt kvalitetsarbete. Åtgärderna måste leda till att elever blir lika sedda oavsett vilket programarbetslag, EHT eller programrektor som är inblandat i bytet. Tills nu har en delvis låtgå-mentalitet fått råda på skolan där höger hand inte vet vad vänster hand gör. Med en större kunskap om det dilemma skolan står i angående programbyten ges nu möjlighet till att skapa ett arbetssätt som bättre förebygger elevers studiesvårigheter i samband med programbyten. I statistiken syns det vilka program högst andel elever bytt ifrån. De program som anses behöva kartlägga orsaker bakom programbyte eller avhopp (både till annan skola och de som sker till arbete/arbetslöshet/annat icke skolrelaterat) beror på hur statistiken tolkas, då den totala andel som lämnar programmen som lägst är 10 %. Kanske leder det till att behov av åtgärder på programmet kan uppmärksammas och vidtas, kanske anses byten från programmet vara positivt för eleven och därmed underlättas. Utan en kartläggning på programnivå omöjliggörs ett förbättringsarbete.

Förslag till åtgärder ur ett specialpedagogiskt perspektiv;

- Arbeta aktivt i varje kurs för att elever ska känna trivsel bland elever och lärare, skapa möjligheter för alla undervisande lärare i en klass att träffas för ett samarbete kring trivseln i klassen, god studieteknik och en ökad individanpassad undervisning.
- Fånga upp elever tidigt som visar en önskan om att byta program genom att tidigarelägga utvecklingssamtalet i årskurs 1, kartlägg orsakerna på individ och organisationsnivå.
- Utveckla tydliga rutiner kring programbyten och ansvarsfördelningen, skapa möjlighet för överlämning mellan lärare och mellan EHT och lärare. Ge elever möjlighet att provgå det nya programmet innan beslut tas.
- Skapa rutiner kring startsituationen på det nya programmet så att eleven blir väl bemötta av lärare och klass.
- Följ upp arbetet med elevens programbyte för att förebygga risken för studiesvårigheter på det nya programmet.

Fortsatt forskning

En kategori som framkommer vid elevenkäterna är brister vid APL. Hur bör gymnasieskolan möta elevers behov av stöd i denna undervisningsform? Arbetet kring hur elevers trivsel på program och i klass kan öka på gymnasiet är en viktig fortsatt forskning. Hur möter gymnasieskolor behovet av individanpassad undervisning? Hur fortsätter arbete med programbyten i fallstudiens gymnasieskola? Är måluppfyllelsen högre bland elever som byter program tidigt än de som byter efter en halv termin? Det hade varit intressant att följa upp betygen, men det är i Gy11 först möjligt juni 2014 eller juni 2015 beroende på om eleven gått om en årskurs eller inte. Hur påverkar omgång på samma program eleven.

Referenslista

Ahlberg, A. (2009). *Specialpedagogik –ett kunskapsområde i utveckling*. I Nilholm, C & Björk, E. (red). *Reflektioner kring specialpedagogik –sex professorer om forskningsområdet och forskningsfronterna*. Vetenskapsrådets rapportserie (5:2007).

Brinkmann, S. & Kvale, S. (2013). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Bryman, A. (1997). *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Alan Bryman och Studentlitteratur AB.

Byström, J. & Byström, J. (2011). *Grundkurs i statistik* (Ny reviderad utgåva) Stockholm: Natur & Kultur.

Ekström, M., & Larsson, L. (2010) *Metoder i kommunikationsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Eliasson, Annika (2006). *Kvantitativ metod från början*. Lund: Studentlitteratur.

Limerick Health Promotion (2008). *Health Impact Assessment of Early School Leaving Absenteeism and Truancy*.
<http://www.publichealth.ie/files/file/Hia%20ESL%20NEWdoc09.pdf> Hämtad 20140302.

Lundgren, M., & Magnusson, J. (2009). *Att inte följa den förväntade vägen. En studie om ungdomar utanför gymnasieskolan och om det kommunala uppföljningsansvaret*. Göteborg: FoU i Väst/GR. Rapport 3:2009)

Lärarnas Riksförbund (2012). *Effekter av vägledning*. Stockholm: Lärarnas Riksförbund.

Myklebust, J.O. (2002). *Inclusion or exclusion? Transitions among special needs students in upper secondary education in Norway*. *European Journal of Special Needs Education*, 17(3), 251-263.

Möllås, G. (2009). *Detta ideliga mötande. En studie av hur kommunikation och samspel konstituerar gymnasieelevers skolpraktik*. Jönköping: School of Education and Communication.

Nilholm, C. (2007). *Perspektiv på specialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur.

Nordevall, E. (2011). *Gymnasieläraren som mentor. En etnografisk studie av relationens betydelse för elevens lärande och delaktighet*. Jönköping: School of Education and Communication.

Patel, R., & Davidsson, B. (1994). *Forskningsmetodikens grunder – att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

SFST 2003:460. *Svensk författningssamling. Lag om etikprövning av forskning som avser*

människor. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Skolinspektionen (2009). *Kvalitetsgranskning, Rapport 2009:1. varannan i mål. Om gymnasieskolors (o)förmåga att få alla elever att fullfölja sin utbildning*. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolverket. (2007). *Varför hoppade du av? En studie om orsakerna till att ungdomar byter studieinriktning eller hoppar av gymnasiet*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket. (2008). *Studieavbrott och stödinsatser i gymnasieskolan. En kunskapssammanställning*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2011a). *Gymnasieskola 2011*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2011b). *Gymnasieelevers byten av program och skolor*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket. (2012). *Börja om på nytt program i gymnasieskolan. Rapport 376*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2013a). *Skolverkets allmänna råd. Arbete med åtgärdsprogram för elever i behov av särskilt stöd*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket. (2013b). *Skolverkets lägesbedömning. Rapport 387*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket jämförelsetal <http://www.jmfтал.artisan.se/default.aspx>

Statistiska centralbyrån (SCB). (2011). *Deskriptiv statistik över andel programbyten, avbrott samt studie- och yrkesvägledning i grund- och gymnasieskolan. Beställt av Lärarnas Riksförbund*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

Statistiska centralbyrån (SCB). (2006). *Teknisk rapport. "Vad tycker du om gymnasieskolan". Kohort 7*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

Svensson, A. (2007). "Dagens gymnasieskola – bättre än sitt rykte?" i *Pedagogisk forskning i Sverige* (12) nr 4 s. 301-323.

Sveriges Kommuner och Landsting (2012) *Motverka studieavbrott – Gymnasieskolans utmaning att få alla elever att fullfölja sin utbildning*. Hämtad 131210 från <http://webbutik.skl.se/bilder/artiklar/pdf/7164-802-0.pdf>

UNT.se (2012) <http://www.unt.se/inc/print/programbyten-dyr-affar-for-kommuner-1873785-default.aspx> hämtad: 20140203 Publicerad: 2012-09-26 14:42, senaste uppdaterad: 2012-09-26 14:09.

Vetenskapsrådet (2011). *God forskningssed*. (Vetenskapsrådets rapportserie 1:2011). Stockholm: Vetenskapsrådet.

Wedin, A. (2007). *Lärares arbete och kunskapsbildning. Utmaningar och inviter i den vardagliga praktiken*. Linköping: Linköpings Universitet, Department of Behavioural Sciences and Learning

Wibeck, V. (2010) *Fokusgrupper*. Lund: Studentlitteratur

Bilaga 1 Missivbrev Enkät

Hej!

2014-03-04

Jag skriver en uppsats i specialpedagogik vid Institutionen för Specialpedagogik på Göteborgs Universitet. Den kommer att handla om **hur skolan kan arbeta på ett bra sätt för elever som gör programbyten.**

För att få veta mer om programbyten har jag gjort en digital **elevenkät** som tio elever får fylla i. Enkäten tar ca 5-10 min att besvara. Dina erfarenheter och åsikter är mycket viktiga för mitt arbete. Jag hoppas att du vill medverka.

Dina svar kommer att behandlas **konfidentiellt**. Med konfidentiellt menas att ingen annan än jag kommer att veta vem som har svarat vad. Svaren från enkäten kommer bara att användas för forskning. (Vetenskapsrådet forskningsetiska principer kommer att följas.)

Det är **frivilligt** att delta i undersökningen och du kan när som helst under enkättilfället välja att avbryta. Om du har frågor så är du välkommen att höra av dig till mig.

MVH Annika Stenberg

Tel: XXXXXXXXXX

Mail: XXXXXXXXXX

Handledare:

Monica Johansson

Bilaga 2 Missivbrev Fokusgruppintervju

Hej!

2014-03-05

Jag skriver en magisteruppsats i specialpedagogik vid Institutionen för Specialpedagogik, Göteborgs Universitet. Den kommer att handla om **hur skolan kan arbeta kring elever som gör programbyten**. För att få veta mer om programbyten har jag först gjort en digital elevenkät. Eleverna som medverkat har det gemensamt att de alla gjort ett omval inom skolan under läsåren 12/13 och 13/14.

För att också få kunskap om lärares åsikter och erfarenheter då elever byter program kommer jag att göra en fokusgruppsintervju baserad på elevenkätresultatet. För att nå alla program har jag valt att vända mig till er programledare. Intervjun kommer att vara **måndag 28/4 kl 13:30-14:30**, dvs på programledartiden. Era olika rektorer har gett mig tillåtelse att "låna" er vid detta tillfälle.

Det är **frivilligt** att delta i undersökningen och om du har frågor så är du välkommen att höra av dig till mig. I de fall där ni är fler än en programledare vill jag att ni själva väljer en representant. Om någon inte har möjlighet att medverka får en ersättare från programmet gärna tillfrågas.

Materialet kommer att behandlas **konfidentiellt**. Svaren från intervjun kommer enbart att användas för forskning. Intervjun kommer jag behöva spela in. (Vetenskapsrådet forskningsetiska principer kommer att följas.)

Dina erfarenheter och åsikter är mycket viktiga för mitt arbete. Jag hoppas att du vill medverka.

MVH Annika Stenberg
Tel: XXXXXXXXXX
Mail: XXXXXXXXXX

Handledare:
Monica Johansson

Bilaga 3 Elevenkät

*Obligatorisk

Namn och klass *

Mitt programbyte skedde *

Månad

År *

Jag bytte från *

Den/de som bestämde att jag skulle byta program var: *

(Fler än ett alternativ går bra)

- Jag
- Mentor
- Rektor
- Undervisande lärare (ej mentor)
- Studie och yrkesvägledare
- Kompis
- Vårdnadshavare
- Specialpedagog
- Kurator
- Skolsköterska
- Övrigt:

Anledningen till mitt programbyte var *

(Fyll i så många svar som stämmer för dig)

- Lärarnas sätt att undervisa
- Programmets karaktärsämnen intresserade mig inte
- Jag trivdes inte i klassen
- Jag fick inte det stöd jag behövde
- Lärarnas bemötande av mig var inte bra
- Ett annat program som intresserade mig mer
- Jag klarade inte att nå målen i kurserna
- Familjeskal
- Hälsoskal

Övrigt:

Vad var den främsta orsaken till ditt programbyte? *

Skriv ditt svar i rutan

Vad fungerade BRA på ditt första program? *

(Fyll i så många svar som stämmer för dig)

- Lärarnas sätt att lära ut
- Intressanta karaktärsämnen
- Trivsel i klassen
- Stöd
- Lärarnas bemötande
- Jag behövde plugga lagom mycket
- Övrigt:

Hur gick det till när du skulle byta program?

Vad fungerar BRA på ditt nuvarande program? *

(Fyll i så många svar som stämmer för dig)

- Lärarnas sätt att lära ut
- Intressanta karaktärsämnen
- Trivsel i klassen
- Stöd
- Lärarnas bemötande
- Jag behöver plugga lagom mycket
- Övrigt:

Finns det något som du inte tycker fungerar på ditt nuvarande program?

På mitt nuvarande program når jag minst betyget E i de kurser jag läser/har läst. *

- Ja
- Nej
- Vet ej

Åtgärdsprogram

- I årskurs 9 hade jag Åtgärdsprogram i någon/några kurser.
- På gymnasiet har jag Åtgärdsprogram i någon/några kurser
- Nej
- Jag vet ej

Borde skolan gjort mer för mig innan jag bytte program? *

- Ja
- Nej

Vad hade kunnat göra att du stannat kvar på ditt första program? *

Skriv ditt svar i rutan

Borde skolan gjort det lättare för mig att byta program? *

- Ja
- Nej

Vad hade kunnat göra det lättare för dig när du bytte program?

(Fyll i de svar som stämmer för dig)

- Att få provgå på det nya programmet.
- Att jag fått träffa mina lärare innan jag började.
- Att lärarna hjälpte mig att lära känna de nya klasskompisarna
- Att jag fick stöd i att ta igen det jag missat i kurserna när jag gick på mitt första program
- Lärarnas bemötande när jag var ny i klassen.

- Att mina första lärare förberett de nya lärarna på vad jag gjort i kursen innan
- Jag vet inte
- Övrigt:

Jag är *

- Helt nöjd med programbytet
- Ganska nöjd med programbytet
- Inte så nöjd med programbytet
- Inte alls nöjd med programbytet

Skicka

Skicka aldrig lösenord med Google Formulär

100 %: Du är klar.

Tillhandahålls av
 Google Drive

Det här innehållet har varken skapats eller godkänts av Google.

[Anmäl otillåten användning](#) - [Användarvillkor](#) - [Ytterligare villkor](#)

Bilaga 4 Utformning av enkätfrågor

Namn och klass. Denna fråga ställdes för att kunna följa upp till vilket program eleven valt samt att lättare kunna hantera den data under bearbetningen.

Mitt programbyte skedde, månad, år. Frågan är ställd för att kunna avgöra om ett tidigt eller sent byte påverkar svaren. De elever som bytt innan 15 oktober är ett relativt utforskat område (Skolverket 2012).

Jag bytte från. Syftet med frågan är att kartlägga vilken sorts program bytet skett från (Högskoleförberedande eller yrkesförberedande).

Den/de som bestämde att jag skulle byta program var. Frågan ställdes för att kartlägga hur eleven upplevt beslutet om bytet. Är det egenvalt eller styrt utanför eleven?

Anledningen till mitt programbyte var. Svartalternativen utgår från de orsaker som framkommit i tidigare forskning om programbyte och/eller avhopp från gymnasieskolan. En kategori är övrigt eftersom det kan finnas fler anledningar än de som framkommit i tidigare forskning.

Vad var den främsta orsaken till ditt programbyte? Frågan är av öppen karaktär och eleven styr själv över svartalternativ och svarets längd.

Vad fungerade BRA på ditt första program? En flervalsfråga vars svartalternativ är ställda utifrån tidigare forskning. kategorin Övrigt återfinns i alternativen.

Hur gick det till när du skulle byta program? Frågan är av öppen karaktär och eleven styr själv över svartalternativ och svarets längd.

Vad fungerar BRA på ditt nuvarande program? En flervalsfråga vars svartalternativ är ställda utifrån tidigare forskning. kategorin Övrigt återfinns i alternativen.

Finns det något som du inte tycker fungerar på ditt nuvarande program? Frågan är av öppen karaktär och eleven styr själv över svartalternativ och svarets längd.

På mitt nuvarande program når jag minst betyget E i de kurser jag läser/har läst. Svartalternativen är fasta och består av Ja, Nej och Vet ej.

Åtgärdsprogram. Bakgrunden till fråga 11 och 12 är att enligt tidigare forskning är de elever som byter program överrepresenterade ibland den elevgrupp som är i behov av särskilt stöd.

Borde skolan gjort mer för mig innan jag bytte program? Syftet med frågan är att ta del av elevens önskan om skolans inblandning i beslutet och orsaker som lett fram till beslutet.

Vad hade kunnat göra att du stannat kvar på ditt första program? Frågan är av öppen karaktär och eleven styr själv över svartalternativ och svarets längd.

Borde skolan gjort det lättare för mig att byta program? Syftet med frågan är att ta del av elevens önskan om skolans inblandning i beslutet och orsaker som lett fram till beslutet.

Vad hade kunnat göra det lättare för dig när du bytte program? En flervalsfråga vars svartalternativ är ställda utifrån tidigare forskning. kategorin Övrigt återfinns i alternativen.

Hur nöjd är eleven med programbytet? Svartalternativen är fasta och uppdelade i fyra steg. det finns inget mellansteg och inget Vet ej. På frågan måste eleven ta ställning.

Bilaga 5 Fokusgruppintervjufrågor

1. Hur påverkar elevers programbyte ditt arbete som kurslärare och som mentor?
2. Hur påverkar bytet eleven?
3. Vad tror ni att orsaken kan vara bakom programbyte hos eleverna?
4. Av de tio elever som fyllt i enkäten har sex angett att de inte trivdes i klassen och att det var anledningen till bytet, fyra säger att de gjort ett felval och insett att karaktärsämnen inte intresserade dem, eller intresserade mer på ett annat program, två nämner studieresultat eller tempo som orsak. Hur stämmer det med er bild?
5. Flera elever har skrivit förslag på vad skolan kunde gjort annorlunda, de nämner att få provgå programmet, att få stöd i att ta igen kursmoment, att de blivit bättre bemötta på det nya programmet, att de första lärarna gjort en överlämning om deras kunskaper till de nya lärarna och att de vill ha hjälp med att lära känna de nya klasskompisarna. Hur tänker ni kring det? Bör skolan förhindra eller underlätta byten?
6. Hur gör ni när ni får en ny elev på programmet?